

Š A L E Š K I H G R A D O V

Prispevilo Frenk Špiler in David Vidmar Čeru

Viri: Arcanum maps (spletna stran); ARS, KāLA, NUK, ŌSTA, StLA, PAM, UKM, ZAC (arhivi); arhiv Knjižnice Velenje; arhiv Muzeja Velenje; Brišnik et al.: Velenje: Razprave o zgodovini mesta in okolice (1999); Digitalna knjižnica Slovenije; Golec et al.: Šaleški gradovi viteza Gadolle (2015); Gradovi Slovenije (spletna stran); Gradovi v Sloveniji (spletna stran); Hribernik: Mesto Šoštanj (1930/1998); Jakič: Vsi slovenski gradovi (1999); Janežič: Čez Grajsko planino (2006); Kaiser: Stara Kaiserjeva suita (pon. 1999); Monasterium (spletna stran); Orožen: Das Bisthum und die Diözese Lavant (1884); Orožen: Gradovi in graščine v narodnem izročilu (1936); Pinterest (spletna stran); Poles: Pozojeva grajska pot okoli Velenja (2011); Poles in Janežič: Grad Ekenštajn in graščina Gorica (2000); Poles et al.: Sakralna dediščina Šaleške doline (1998); Prosta domena (posamezne fotografije); Ravnikar: Gradovi na širšem območju Šmartnega ob Paki (2003); Ravnikar: Šaleška dolina med 10. in 17. stoletjem (2005); Ravnikar: Reformacija in Šaleška dolina (2009); Ravnikar: V primežu medplemiških prerivanj (2010); Reichert: Einst und jetzt (1863/64); Reichert: Slovenjštajerske vedute (pon. 2015); Sapač: Grad in dvorca v Šoštanju (2021); Sapač: Gradova Žamberk in Forhtenek (2021); Stopar: Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji, tretja in četrta knjiga (1992 in 1993); Šaleška dolina – dolina gradov (spletna stran); Šaleški razgledi 7: Mlinškovo berilo (1991); Vrbič: Turistični vodnik – Velenje, Šoštanj, Šmartno ob Paki (1996); Wikipedija in Wikimedija (spletni strani); Zakladi ob Paki (spletna stran); zasebni arhiv Danila Čebula; zasebni arhiv Davida Vidmarja Čeru; zasebni arhiv Frenka Špilerja; zasebni arhiv Roka Polesa; zasebni arhiv Špele Poles. Oblikovanje: David Vidmar Čeru. Lektura: Špela Mlinar. Pregled in predgovor: dr. Tone Ravnikar.

Na hitro o gradovih

Gradovi so eden najpomembnejših simbolov srednjeveške preteklosti, ki so skozi stoletja igrali ključno vlogo v družbi. Sprva zgrajeni kot obrambne utrdbe so stali na strateških točkah, kot so vzpetine in obrežja rek, kar jim je omogočalo zaščito pred sovražniki. Masivna obzidja, stolpi, jarki in dvizni mostovi so pričali o vojaški moči njihovih lastnikov, hkrati pa so bili gradovi dom plemstva in simbol družbenega prestiža.

Grad Velenje
danes (MV)

Notranjost gradov je združevala udobje in funkcionalnost. V viteških dvorinah so se odvijala praznovanja, v kapelicah versko življenje, ječe so bile opomin na stroge družbene razmere. Gradovi so bili tudi gospodarska središča, kjer so plemiči upravljali zemljišča in pobirali davke. Sčasoma je razvoj topništva zmanjšal njihov obrambni pomen. Mnogi gradovi so bili zapuščeni ali preurejeni v razkošne rezidence, ki so danes priljubljene turistične destinacije in kulturni spomeniki. Ti mogočni ostanki nas opominjajo na zgodbe o moči, vojnah in življenju, ki so oblikovali našo zgodovino.

Grad Šalek
okoli leta
1810

Koloriran prikaz
gradu Švarcenštajn v
Topografiji iz leta 1681 (MV)

Šaleški gradovi

Šaleška dolina je zanimiva zaradi izjemne gostote gradov na relativno majhnem območju. Obdana s hribi in gozdovi je od nekdaj privabljala plemiške rodbine, ki so na strateških točkah gradile svoje utrdbe. Danes velja za enega najbolj zgoščenih območij gradov v Sloveniji, kar ji daje poseben čar in pomen. Tu najdemo številne gradove, od katerih prav vsak izstopa po svoji romantični podobi in zgodovini. Razlog za njihovo številčnost v dolini je njena strateška lega, saj je bila v preteklosti prehodno območje med Koroško, Štajersko in osrednjo Slovenijo. Gričevnat teren je omogočal postavitev utrdb na visokih in lahko branljivih mestih, medtem ko so plodne doline zagotavljale vir hrane in materiala za prebivalce.

Šoštanjka pristava
oziroma grad Turn
po obnovi

V Šaleški dolini je skupaj 30 grajskih stavb, ki jih lahko delimo na gradove v klasičnem pomenu in plemiške dvorce oziroma graščine. V prvo skupino spada 17 grajskih poslopij, med katere štejemo Šalek, Velenje, Turn, Šoštanj, Limberk, Žamberk, Pakenštajn, Frauenburg, Lozenberg, Mali vrh, Valdek, Dobrna, Soteska, Švarcenštajn, Ekenštajn, Kacenštajn in Forhtenek. Drugo skupino sestavlja 13 objektov, med katere štejemo šoštanjka Turn in Amtshaus, Limberk, Pakenštajn, Skorno, Strelišce, Žitemberk, Bevče, Ravne, Gutenhard, Sotesko, Gorico in Gutenbuchel.

Grad Šalek

Grad Šalek (Schallegg) se dviga na griču nad zaselkom Šalek in velja za osrednji arhitekturni simbol doline, ki je po njem dobila ime. Je ena najstarejših grajskih stavb, saj njegova gradnja sega v 12. stoletje. Grad je bil naseljen do 18. stoletja in nato opuščen, danes pa so ohranjene razvaline spomenik z zgodovinsko in arhitekturno vrednostjo. Posebno pozornost pritegnejo trioglati stolp, ki je najstarejši ohranjeni del gradu, in zidovi, debeli do 2,5 metra. Stolp, ki še vedno dominira nad dolino, izstopa zaradi strateške lege, ki je v preteklosti omogočala dobro obrambo, danes pa simbolizira zgodovinsko moč in pomen območja.

Na njem so gospodovali svobodniki, za njimi pa ministeriali, med drugim Egelof Šaleški (1264). Grad se 1278 omenja kot haus Schalekke, takrat v lasti krške škofije. 1314 je Nikolaj Šaleški (Nikl) grad prodal Otonu Ekenštajnskemu, kasneje pa ga je krški škof podelil v fevd Frideriku Žovneškemu. Po 1341 so grad imeli celjski grofje, ki so ga oddajali v sekundarne fevde, med drugim vitezu Martinu Rifniškemu, ki ga je upravljal do 1428. Po izumrtju Celjskih 1456 je grad prešel v deželnoknežjo, nato pa v zasebno last. 1534 je denimo kot deželnoknežji fevdnik omenjen Anton Kienberger, nato pa po 1575 Erazem Raumschüssli. Raumschüssli so bili njegovi lastniki do 1664, ko ga je Marjeta prodala baronu Otonu Taufenbachu. Po njegovi smrti 1695 je grad prevzel baron Ferdinand Leopold Teufenbach, ki se kot lastnik omenja 1708. 1722 so bili lastniki Maurburgi, 1732 pa baron Johan Jožef Gabelkhoven, ki je gosposčino združil z gradom Turn pri Velenju. Okoli 1770 je grad pogorel, ko je vanj udarila strela. Po opustošenju je bila celotna gosposčina pridružena bližnjemu Turnu.

Ostanki gradu na razglednici iz okoli leta 1900

Lastniki gradu so sprva pozidali stolp, nato pa poleg njega še palacij in obe stavbi povezali z zidom, na katerega so naslonili ostala grajska poslopja. Dostop je varoval ožji leseni most, na drugi strani pa so bila manjša gospodarska poslopja, od katerih ostajajo samo temelji. Zanimiva je tudi bližina gradu Ekenštajn, ki je oddaljen le nekaj sto metrov, kar priča o visoki stopnji razdeljenosti ozemlja v srednjem veku.

Grad na bakrorezu iz leta 1681

Šalek z gradom na razglednici iz časa Kraljevine Jugoslavije

O gradu so razširjene številne pripovedke, med drugim naj bi kmet med mučenjem preklel okrutno graščakinjo in jo zaklel. Tako naj bi se prekleta še dandanes vsakih sto let vozila okoli doline v goreči kočiji, vpreženi z dvema strašanskima konjema, in iskala človeka, ki bi si upal ustaviti ognjene konje in jo odrešiti muk.

Grad Velenje

Velenjski grad se prvič omenja leta 1270. Njegovi prvotni lastniki so bili gospodje Kunšperški, ki so jim v 14. stoletju sledili Ptujski. V drugi polovici 15. stoletja je bil v lasti Lichtenberških, v 16. stoletju pa plemiške družine Wagen von Wagensperg. Takrat je doživel največje prezidave, ki so mu dale renesančno podobo. V 17. stoletju so kmetje zavzeli, oplenili in razdejali skoraj vse gradove v Šaleški dolini. Grad se je s svojimi hlapci uspešno obranil, saj je bil med vsemi v dolini najboljše zavarovan in utrjen. Iz tega stoletja imamo tudi poročilo o dvakratnem napadu Turkov. Napadalci niso bili uspešni, zato so opustošili samo naselbino.

Grad in trg na Vischerjevi upodobitvi iz leta 1681

Kasneje so grad prevzeli uradniški plemiči, v 19. stoletju družina de la Fontaine in zatem rodbina Adamovich, ki ga je leta 1918 prodala družini Coronini-Cromberg. Po drugi svetovni vojni je postal državna last. Prvotno so bila v njem stanovanja, leta 1957 pa so ga začeli preurejati v muzej, ki ima svoje prostore v grajski stavbi še danes.

Pogled iz ptičje perspektive kaže značilno nepravilno zasnovo osrednjega palacija in zanimivo postavitve zunanje obzidja (MV)

Prvotni grad je imel obliko nepravilnega kastela z manjšim stolpičem v severozahodnem vogalu in ozkim pozidanim palacijem ob južnem delu zasnove. V tej obliki so ga pozidali sredi 13. stoletja, naslednja obdobja pa označuje pozidava površin znotraj obzidanega prostora. Pomembnejši poseg je pozidava močnega okroglega obrambnega stolpa na jugozahodnem vogalu zasnove, ki ga datiramo v poznogotsko dobo, in v poznem 14. stoletju obzidja, ki so mu kasneje dodali manjše obrambne stolpiče.

Grajski vrtovi za časa stare Avstrije

Skozi stoletja so grad dograjevali in preoblikovali, današnja renesančna podoba je dobil v 16. stoletju. Posebej izstopa mogočna renesančna rondela v jugovzhodnem delu, ki jo zaznamujejo značilna okna, kamnit paličasti venec, izlivnice za smolo in pravokotne strelnice. Podobna renesančna okna najdemo tudi na dvoriščni strani južnega trakta in na vhodnem stolpu, ki se ponaša s tipičnim portalom. Čeprav se je arhitekturna celota razen dviznega mostu ohranila, je notranja oprema skoraj v celoti izgubljena.

Grad in trg Velenje v času prve Jugoslavije

O gradu Velenje pričajo pripovedke, od katerih je najbolj poznana o Kunigundi, znani po svoji lepoti, dobroti in zdravilstvu, ki naj bi z zelišči pomagala bolnim, kar je vzbudilo govorce o njenem čarovništvu. Graščak jo je prekel, obtožil čaranja in vrgel v grajski vodnjak skupaj s stekleno kroglo, s katero naj bi videla v prihodnost. Danes naj bi njen duh še vedno strašil na gradu. V stražarskem stolpu so v kamnitem zidu našli kito prepletenih črnih Kunigundinih las, njeno ime pa je zapisano tudi na grajski pečnici z letnico 1469.

Notranost palacija krasijo dvojni oboki (MV).

Grad Turn

Grad Turn pri Velenju (Turn im Schallthall, tudi Turris) je danes razpadajoča stavba, ki leži na položnem hribu Hrastovec pri Velenjskem jezeru. Grajsko stavbo so v začetku 13. stoletja zgradili gospodje Kunšperški, njegovo upravljanje pa zaupali svojim vitezom. Kasneje se v povezavi z gradom omenjajo vitezi Engelbert, Gundakar in Oton (1250), Rudolf (1255), Gundakar (1257) in Leopold (1278).

V povojnih letih je grad postal stanovanjski kompleks.

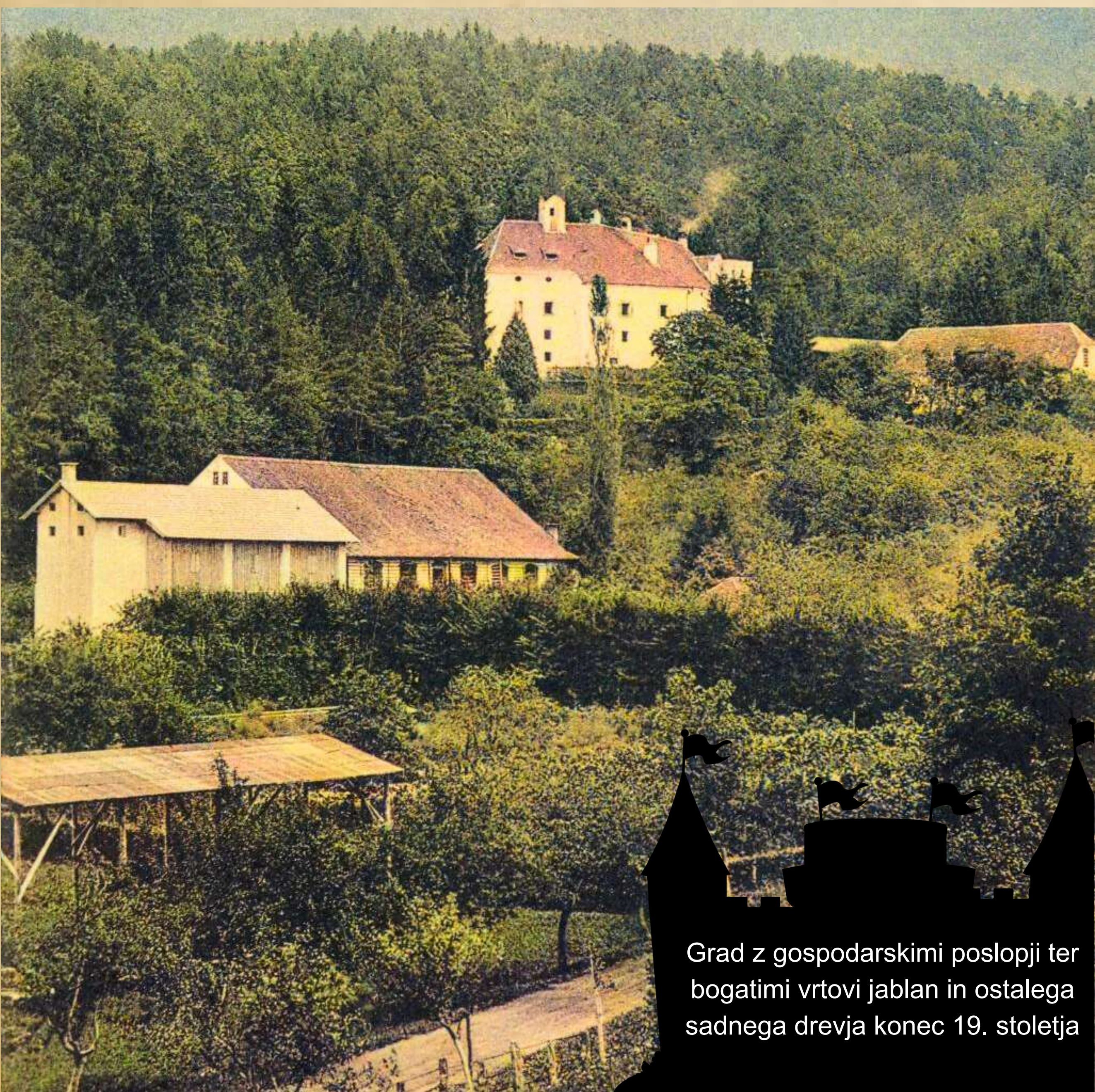

Upodobitev gradu iz leta 1681

Del gradu so pridobili vitezi Turnski, dokler Gundakar in njegova žena Doroteja 1296 svojega deleža nista prodala grofom Vovbrškim. Ko so ti 1322 izumrli, so grad in gospoščino podedovali svobodni gospodje Žovneški, ki so ga podelili svojim vazalom, vitezom Turnskim. 1359 so bratje Turnski podpisali listino, v kateri so potrdili, da imajo grad Turn v zajemu od Celjskih. V vojni med Celjani in Habsburžani je grad 1439 razdejal celjski vojskovodja Jan Vitovec, a je bil kmalu obnovljen.

Grad in grajski vrtovi, upodobljeni na katastrskem zemljevidu iz okoli leta 1825

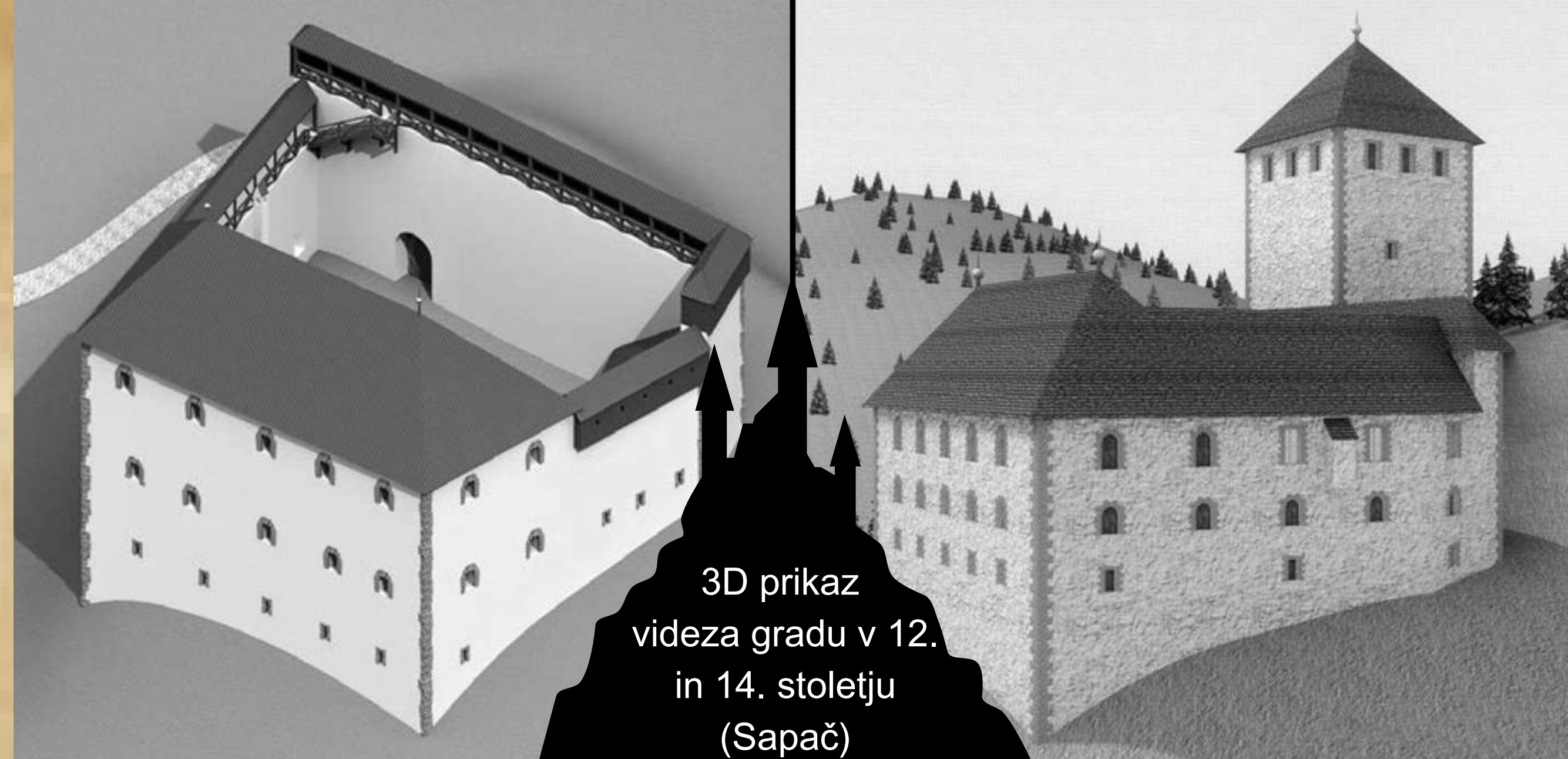

Grad z gospodarskimi poslopji ter bogatimi vrtovi jablan in ostalega sadnega drevja konec 19. stoletja

Čeprav je Turn nekoliko odmaknjeno grajsko poslopje, o njem še vedno krožijo zanimive pripovedke in legende. Najbolj poznana je o zazidani nuni, ki naj bi bila v prostoru levo od glavnega vhoda v temnem kotu živa zazidana, ker je imela otroka. Včasih naj bi se še videle njene kosti in gube blaga od obleke, v kleti pa naj bi bil nekoč otroški nagrobnik. Govori se, da naj bi bil za gradom podzemni rov do Šmartnega pri Velenju ali Škal. Danes najbolj poznan stanovalec gradu je bil Ludwig Haerdtl oziroma baron Bubi, debeluškast starejši gospod z okroglim otroškim obrazom in usti, iz katerih je vedno visela zvita cigara. Baron naj bi grad ljubil in zavzeto skrbel zanj. O starem pristnem pohištvu, gobelinah in ostalih dragocenostih ter celo manj pomembnih kosih je na dolgo razglabljal, kako jih je kupil, podedoval ali od koga izlisičil!

Grad Šoštanj

Grad Šoštanj, tudi Pusti grad (Schönstein), stoji sredi strmega pobočja nad Šoštanjem. Nemško ime, po katerem je prirejeno slovensko, v dobesebnem prevodu pomeni lep kamen, torej lepi grad, ime Pusti grad pa je kasnejše in je nastalo, ko je bil opustel.

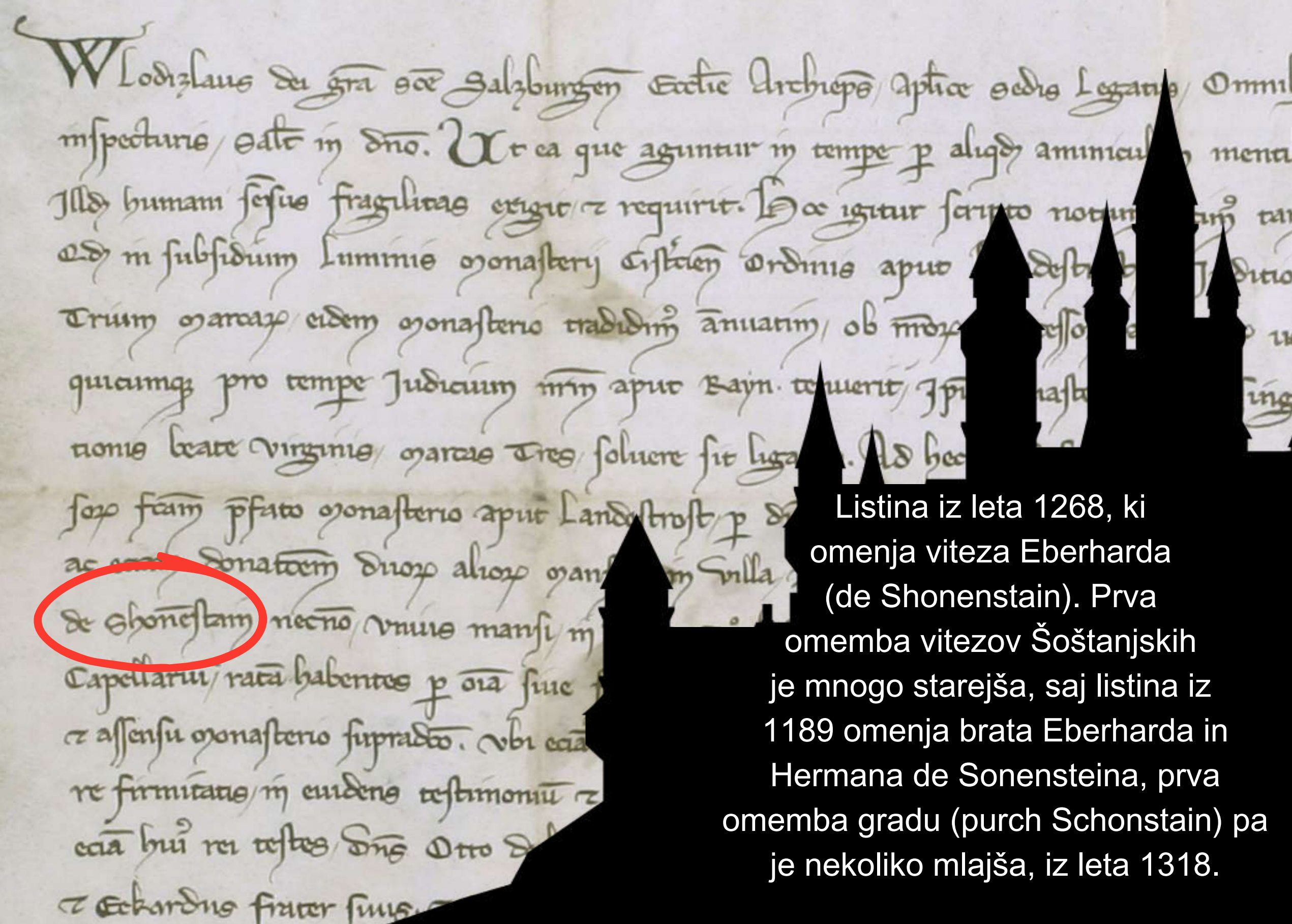

Ostaline gradu Šoštanj, poznane kot Pusti grad, še danes bdijo nad Šoštanjem.

Grad je bil zgrajen v drugi polovici 12. stoletja, vendar njegovi prvotni graditelji niso znani. Prvi znani lastniki so bili vitezi Šoštanjski, ki so se v virih pojavili med letoma 1189 in 1268. Viteza Eberharda in Hermana se denimo sreča leta 1236 kot priči salzburškega nadškofa. Ta rod Šoštanjskih je izumrl sredi 13. stoletja, nato pa je grad prešel v last Vovbrških. Stavba, ki je prej morala obstajati kot viteška utrdba, se v listinah izrecno omenja kot grad šele leta 1318 kot purch Schonstain.

Šoštanj sredi 19. stoletja. Od gradu so ostale le razvaline.

Listina iz leta 1268, ki omenja viteza Eberharda (de Shonenstain). Prva omemba vitezov Šoštanjskih je mnogo starejša, saj listina iz 1189 omenja brata Eberharda in Hermana de Sonensteina, prva omemba gradu (purch Schonstain) pa je nekoliko mlajša, iz leta 1318.

Vovbrški so bili lastniki utrdbe do 1322, saj je po njihovem izumrtju Šoštanj pripadel svobodnim gospodom Žovneškim, ki so ga 1329 zastavili Wallseejevcem. Celjski so grad, gospostvo, fevde in trg zadržali vse do izumrtja 1456, zanje so grad upravljali kastelani. 1387 je Šoštanj v zameno za Krško in Vipavo dobila v preužitek vdova grofa Hermana I., Katarina. Kot celjski upravnik gradu se 1436 omenja Jošt Vaist, nato trški sodnik Hieronim Voithländer. V bojih s Habsburžani so Celjani Šoštanj porušili sami. Kasneje se v povezavi z gradom omenja še šoštanjski gradiščan, vendar le do začetka 16. stoletja, ko je stavba dokončno propadla.

Doojica nekdanjih šoštanjskih dvorcev

Na strnjenem območju šoštanskega trga so bila ne le eden ali dva, temveč tri ločena plemiška poslopja, in sicer grad Šoštanj (znan kot Pusti grad), mestni dvorec (Amtshaus, danes v celoti izgubljen) in stara kašča, danes poznana kot graščina Turn.

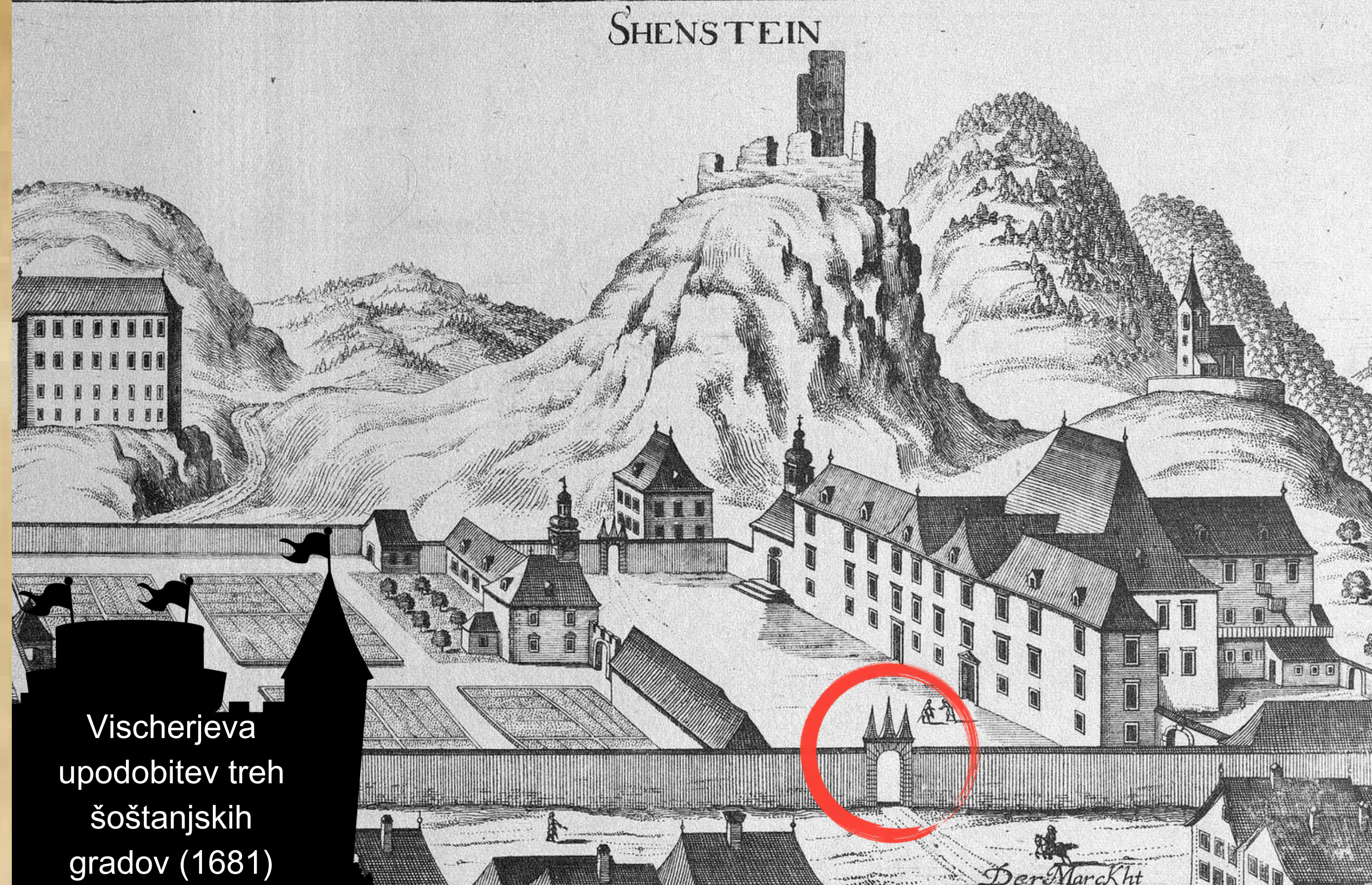
Od Amtshausa je ohranjen samo portal z letnico 1677.

Sočasno z obstojem starega šoštanskega gradu je nižje na pobočju hriba začel nastajati dvorec, ki se ga prvič omenja v 14. stoletju, in sicer 1371 kot haus under den vessten. Po uničenju gradu so sedež gosposčine prestavili v dvorec, ki je postal deželno knežji urad (Amtshaus). Med upravniki se omenjajo Andrej Khreig (1470), Friderik Lamberger (1483 in 1502), Žiga pl. Lichtenberg (1491), Boštjan Minndorfer (1494) in drugi. Grad so imeli v lasti Hans Wagen (1597), baron Jurij Stadl (1629), od 1681 pa grofje Thurn.

Notranje dvorišče Turna konec 19. stoletja

Stavba je doživela več nesreč. 1635 so jo namreč zavzeli in opleniili uporni kmetje, 1734 je pogorela. Zatem so sedež gosposčine prestavili v nekdanje gospodarsko poslopje, ki ga danes imenujemo Turn. Šoštanski Amtshaus je imel odločilno vlogo pri stavbnem izoblikovanju trga. Na Vischerjevi upodobitvi je namreč razvidno, kako se je trg oblikoval vzporedno s kompleksom, in sicer med severnim grajskim obzidjem in Pako. Edina ohranjena ostalina je kamniti portal, ki ga danes najdemo na vrhu trga.

Vischerjeva upodobitev treh šoštanjskih gradov (1681)

Sočasno je v 13. stoletju na hribu pod gradom začelo nastajati gospodarsko poslopje (pristava), ki je do 18. stoletja zrastle v eno največjih stavb v dolini. Po uničenju gradu je ohranila svojo funkcijo gospodarskega poslopja in skladišča za Amtshaus, 1734 so vanjo prestavili sedež gosposčine ter jo preuredili v plemiško stanovanje in upravno središče. Stavbo so generacije lastnikov (Kozjaški) dograjevale in olepšavale, med drugim s kamnitim portalom, vrtom z arkadami in predvsem pohištvom v notranjosti.

Z razglednice iz leta 1900 je razvidno, kako je Turn dominiral nad šoštansko panoramo.

Konec 19. stoletja je stavbno poslopje kupila družina Vošnjak, v njem pa so bili prostori sodišča. Stavba, v kateri so bila pred drugo svetovno vojno in po njej stanovanja delavcev tovarne usnja, je pred leti pogorela, a so jo obnovili in ponovno namenili za stanovanja. Čeprav so bolj skopi, je tudi o obeh šoštanjskih dvorcih možno najti drobce pripovedk. Širi se legenda, da naj bi bil Amtshaus prek skrivnega predora povezan s starim gradom na hribu, da bi se plemiči lahko v primeru obleganja umaknili v višje ležeče in varnejše zavetje debelih (čeprav zapuščenih) grajskih zidov.

Od časa prve Jugoslavije uporabljajo prostore Turna za delavska stanovanja.

Grad in graščina Limberk

Na območju Pesja sta bili nekoč dve grajski poslopji, in sicer grad ter kasneje graščina Limberk, ki imata številna imena. Poleg že omenjenega naj bi se imenovali Gradišče, Lilienberg, Lilijski grič in Limberg.

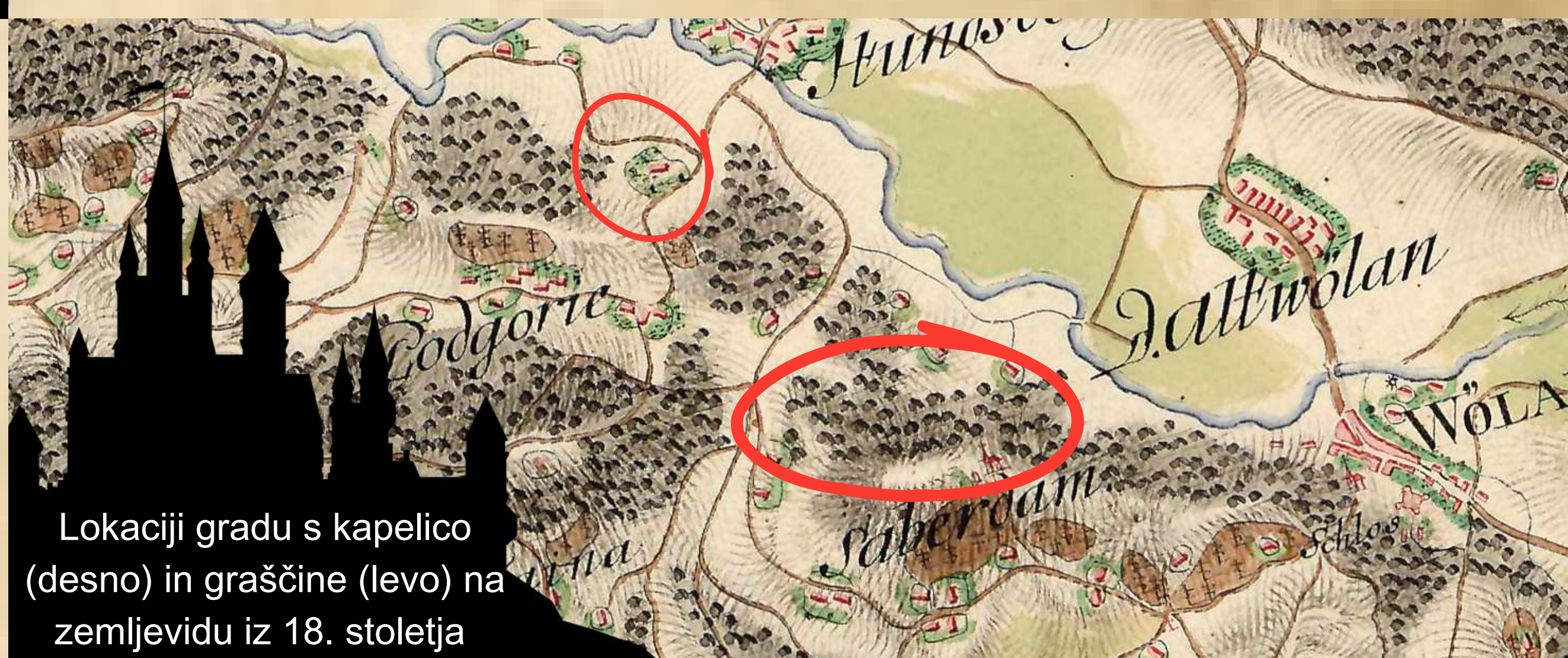
Limberk je stal na grebenu Velikega Gradišča nad Podkrajem in je bil dom limbarskih vitezov. Omenja se 1330 in nato samo še enkrat, 1421. Poslopje je bilo odlično postavljeno zaradi obrambne lege, a je bilo v 16. ali zgodnjem 17. stoletju opuščeno in prepuščeno naravi. Grad je razpadel (čeprav naj bi ga po ljudski legendi uničili Turki), gosposčina pa se je prestavila v novozgrajeno graščino.

Pravna naslednica starega gradu je bila graščina Limberk, pozidana v 16. stoletju, kot njen lastnik pa se 1629 omenja Hans Žiga Heritsch. Poslopje so 1635 oplenili uporni kmetje, nato je pripadla rodbini Sauer, ki jo je imela do 1792, ko se je združila z velenjsko gosposčino. Pred prvo svetovno vojno je graščino kupila rodbina Lapp, nato pa so v njej uredili rudarska stanovanja. Tudi po drugi svetovni vojni so bila v njej delavska stanovanja. Dopolnjevalo jo je manjše ločeno gospodarsko poslopje, zgrajeno verjetno okoli 1480. Oba objekta so porušili 1998.

O Limberku je ohranjenih kar nekaj pripovedi, povezanih s turškimi vdori. Turki so denimo želeli oblegati grad, a so konji ob kapelici popadali na kolena in niso hoteli vstati, zato so naprej krenili peš. Grajski čuvaj je dal znak, vojaki so se pripravili, dragocenosti in gospoda pa so se umaknili v kleti. Branitelji so dobro merili in eden je zadel pašo, kar je Turke tako razjezilo, da so napadli grad. Hlapci so na dvorišču pustili sode vina in se skrili v kleti, čuvaj pa je zaprl vhod. Turki so našli prazno dvorišče, spili vino in zaspali. Ko so bili vsi omamljeni, so hlapci tiho prišli iz kleti in jih napadli. Pobili so pijane Turke in si prisvojili njihovo orožje, s čimer so grad uspešno obranili.

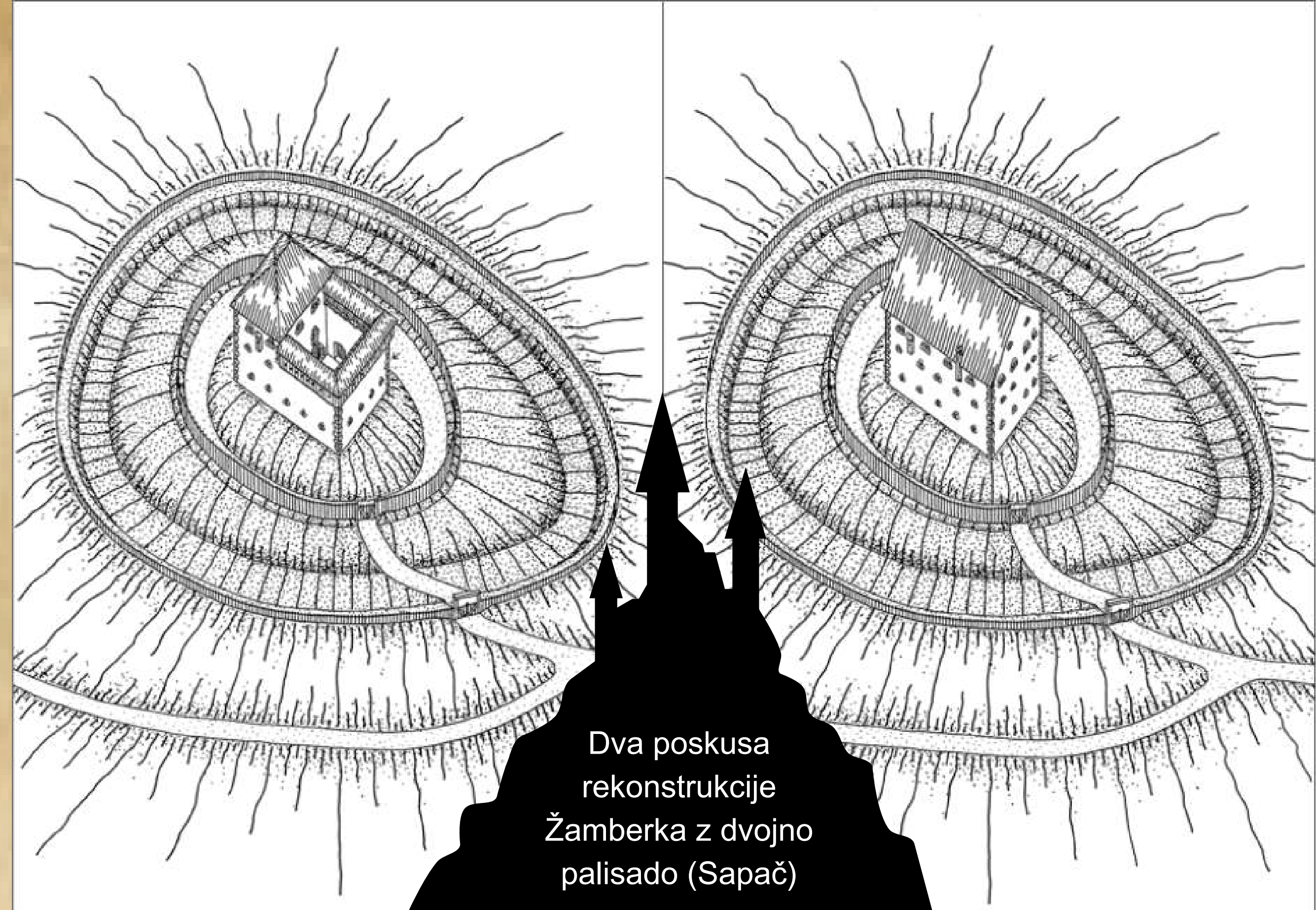

Pod gradom naj bi bila votlina, kjer so imeli rokovnjači skrivališče. Vanjo so vodila kamnita vrata, ki so se odprla na ukaz: »Lišček, odpri vrata!« in zaprla z: »Lišček, zapri vrata!« Nekoč je kmet v gozdu slišal rokovnjače in videl, kako so iz votline planili ropat. Radoveden je izgovoril besede, vrata so se odprla in znašel se je med plenom. Medtem ko si je polnil žepe, je besede pozabil. Ujetega so ob vrnitvi obsodili na strašno kazen. Med mukami je preklel zlato in rokovnjače, katerih nasledniki so prekleti še danes!

Grad Žamberk

Grad Žamberk (Schaunberg) se omenja 1331 kot hous Schonenburg in 1369 kot veste ze Schonnenberch ter je stal na griču nad nekdanjo kapelico, zdajšnjo cerkvijo sv. Petra v Zavodnju. Upravljali so ga Žamberški kot ptujsko-kunšperški vitezi in kasneje vovbrški fevdniki, ki se v listini prvič pojavijo 1277. 1369 se poimensko omenja samo še Hannsen von Schonnenberch, kasneje pa se rodbina ne omenja več. Od Vovbrških so grad prevzeli Celjski.

Dva poskusa
rekonstrukcije
Žamberka z dvojno
palisado (Sapač)

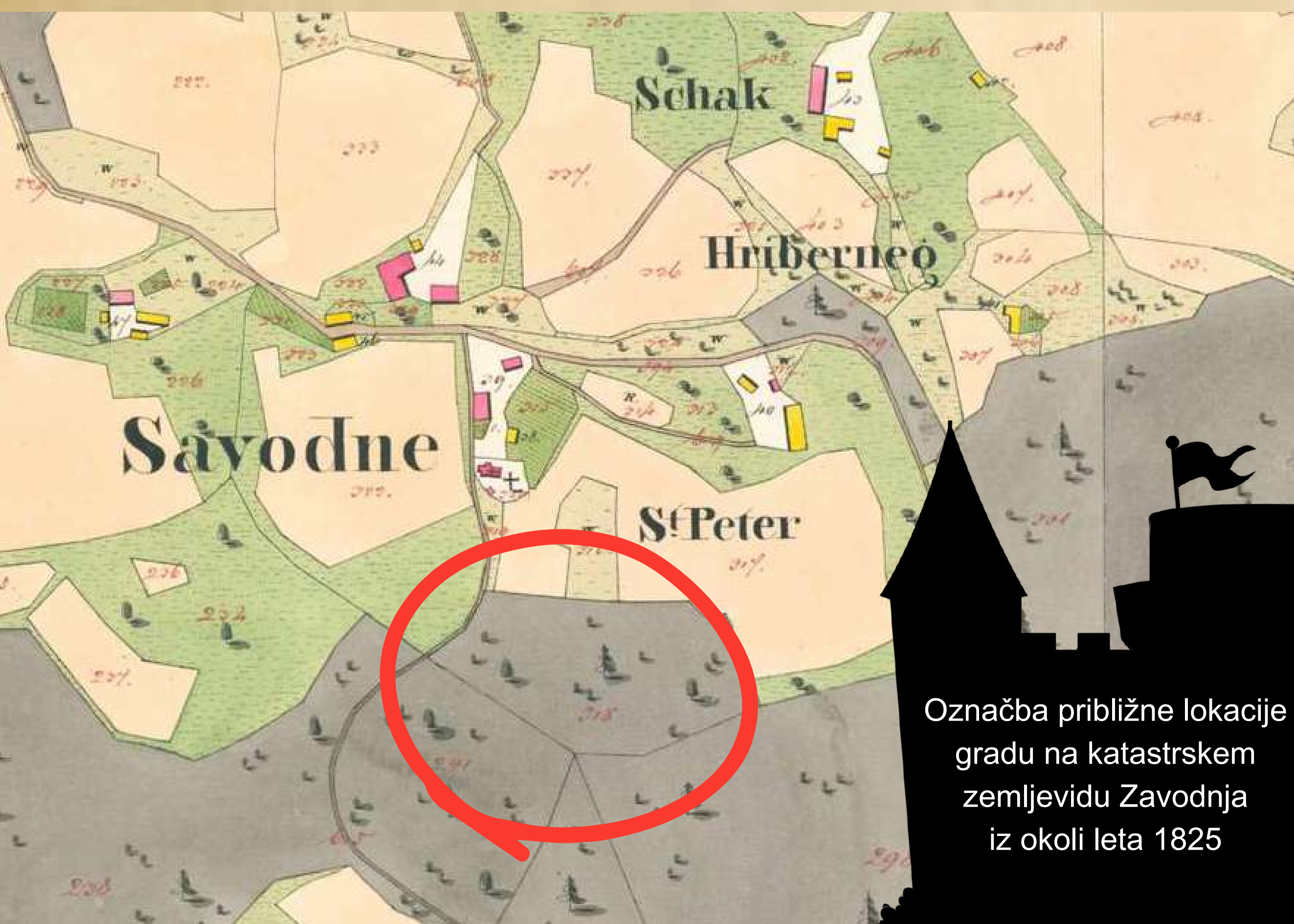

V Zavodnju se še danes
vidi grič, kjer je nekoč
stal grad.

Grad je bil po svoji zasnovi precej skromen in je premogel samo osrednji kamniti palacij, ki so mu kasneje dodali dva seta lesenih palisad. Poleg osrednjega dela naj bi poslopje imelo še ločeno postavljen stolp vahto (die Wacht), ki naj bi nekaj sto metrov nižje po cesti branila dostop proti Koroški. Nekaterе legende pričajo, da naj bi grad razrušili Turki ali Žamberški v znotrajdružinski fajdi, a bolj smiselno je, da so ga Celjani, ki so grad prevzeli konec 14. stoletja, degradirali v skromnejšo lovsko postojanko, kar potrjuje tudi zapis iz 1480, ki poslopje opisuje kot purgstall (gradišče). Po propadu Celjskih je tudi Žamberk začel propadati in škof Tomaž Hren 1608 poroča le še o razvalinah. Ostali so le temelji, na katerih so konec 20. stoletja zgradili žičnico za smučanje.

O gradu pričajo
le še nekateri
ostanki nekdanjih
temeljev, skriti v
podrastju.

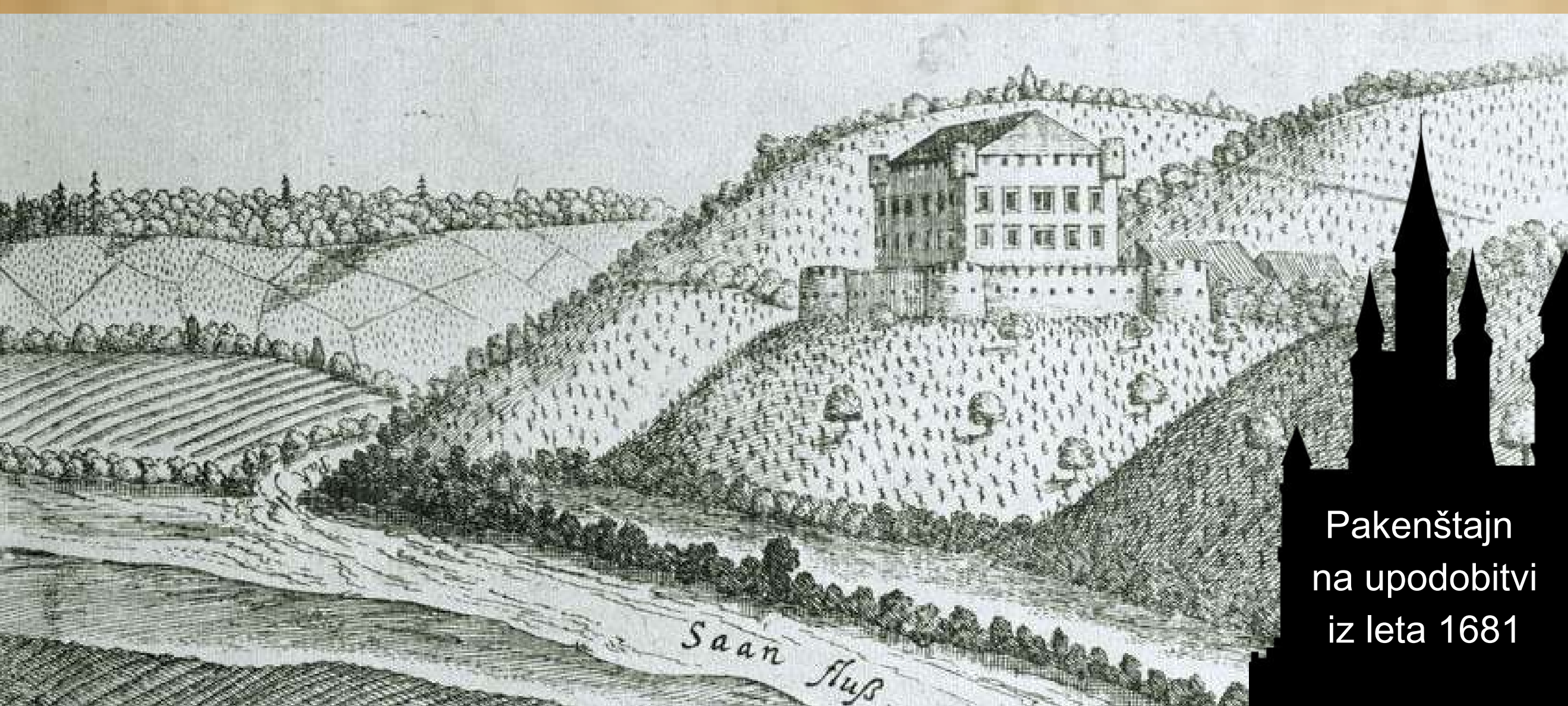

Označba približne lokacije
gradu na katastrskem
zemljevidu Zavodnja
iz okoli leta 1825

Druga legenda pa pravi, da naj bi bili lastniki gradu izredno bogati in naj bi po uničenju v ruševinah pustili skriti zaklad. V to legendo, ki se je širila po vsej Štajerski, so ljudje še dolgo verjeli. Med njimi je bil tudi kmet, ki se je odločil, da bo zaklad izkopal, k čemur ga je nagovoril berač Kolomuh, ki ga je povabil h kopu, a je želel zaklad zase. Kmet je kopal, da mu je tekel pot po obrazu, berač pa je ležal v bližnji senci in čakal, kdaj bo kdo njemu in kmetu prinesel hrano in pijačo. Za kopanje je izvedel tudi župnik, in ker je potekalo na enega najsvetejših dni, na božič, je poklical pridnega kopača k sebi in njegovo delo ustavil, Kolomuha pa za vedno pregnal iz Zavodnja.

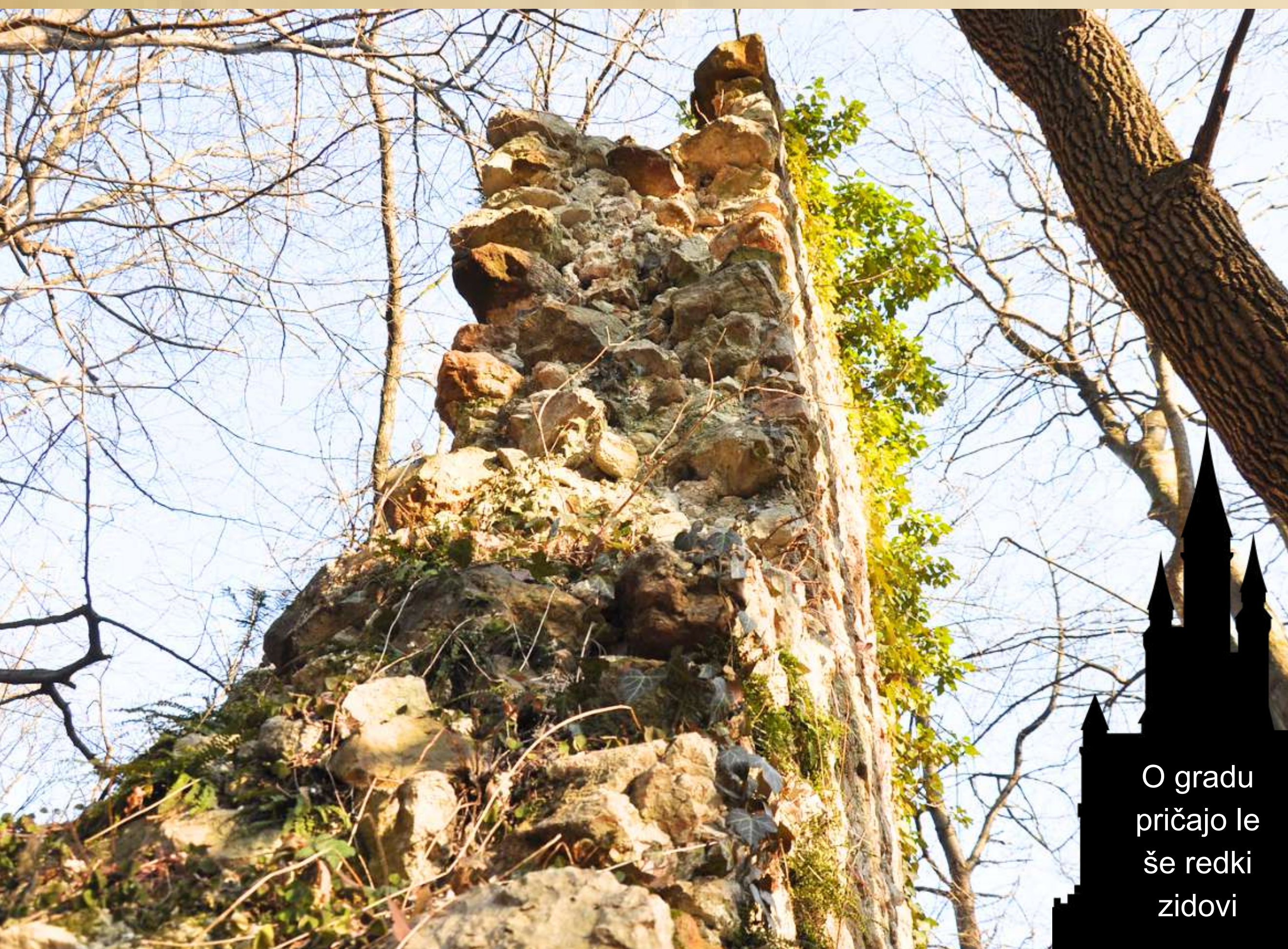
Grad in dvorec Pakenštajn

Tudi na področju Šmartnega ob Paki zasledimo kar nekaj grajskih stavb, med katerimi sta najbolj znana grad in istoimenski dvorec Pakenštajn.

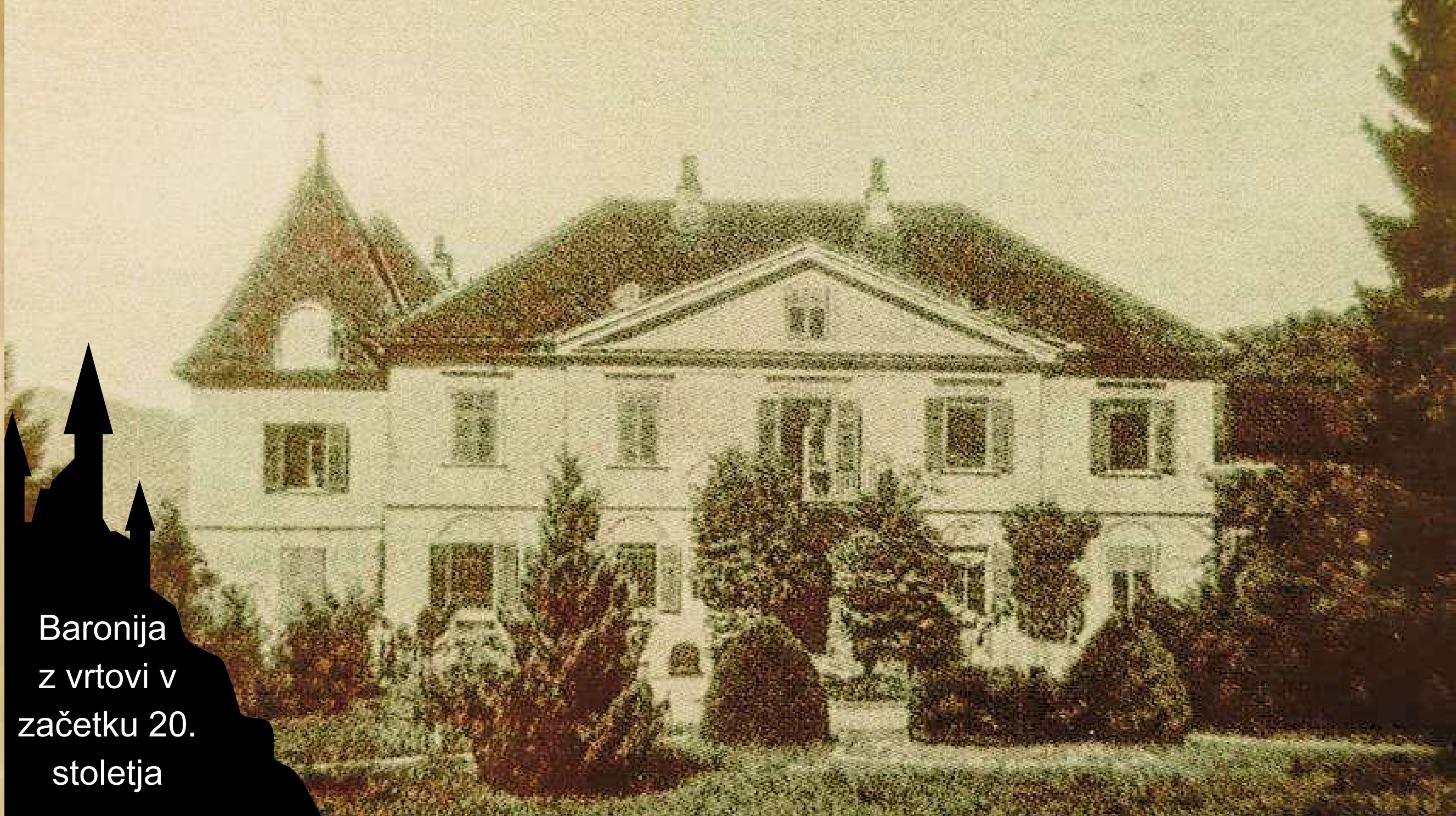
Pakenštajn
na upodobitvi
iz leta 1681

1339 je v kupoprodajni pogodbi med Horšeškimi in Žovneškimi prvič omenjen stolpast grad Pakenštajn, ki je stal na hribu nad Šmartnim ob Paki. V najzgodnejših listinah se ga omenja kot tueren an der Pak (1416), purkstal vnd gesezz Pakenstain (1419), turn vnd hof zu der Pakh (1458) in turn Packhenstain (1491). Grad so Celjski dajali v fevde raznim vazalom, med drugim družinam Globitzer, Andrian, Meusenreuter in Herič, po 1456 pa je prešel v deželnoknežje roke.

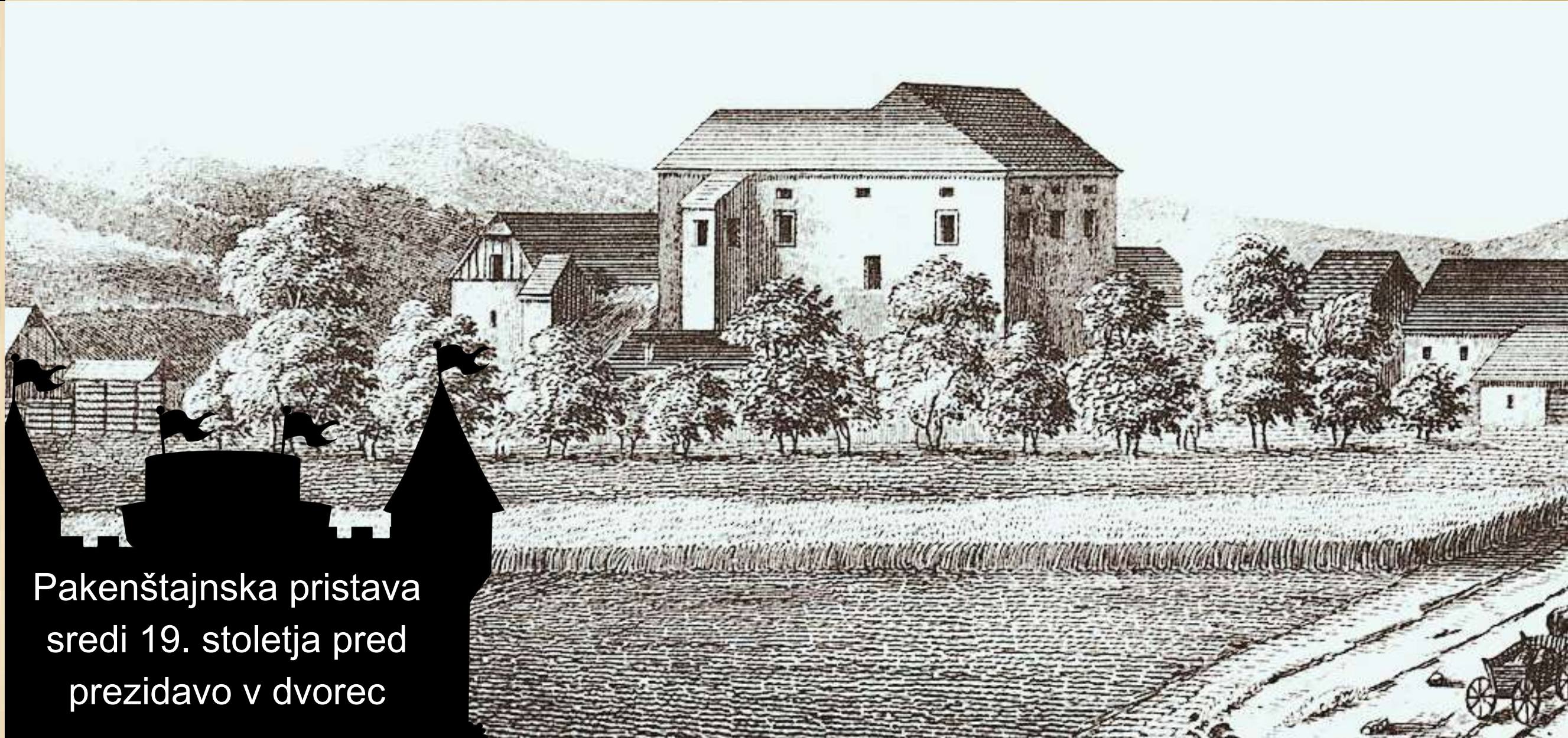
O gradu
pričajo le
še redki
zidovi

1635 so ga oplenili kmetje, a so ga obnovili. 1727 se kot lastnike omenja Modersheime, 1807 Grandije, kot zadnjega pa 1848 Jožefa Vincenca Novaka, ki je v dolini pod grajskim gričem isto leto začel prenovo grajske pristave in jo prezidal v klasicistični dvorec, takrat že razpadajoči grad pa opustil. Danes od nekoč mogočne zgradbe ostajajo le še nekateri z mahom preraščeni zidovi, ki povedo bistvene značilnosti gradu. Stavba je bila sestavljena iz dvonadstropnega stolpa iz 14. stoletja, ki so mu dodali pomožne stavbe in obzidje na treh straneh, četrto je varovala prepadna strmina.

Baronija
z vrtovi v
začetku 20.
stoletja

1848 je Jožef Vincenc Novak v dolini v neposredni bližini gradu dal pozidati graščino v slogu klasicistične podeželske vile, ki jo danes poznamo pod imenom Baronija. Stavba je bila dokončana 1870, 1901 je prešla v last Oskarja Warsberga, 1916 pa jo je podedoval njegov sin. Po 1945 je bila s pripadajočim posestvom podržavljena, 1970 pa je pravico do njene uporabe prevzela Kmetijska zadruga Šoštanj. Danes so v nekdanji vili stanovanja.

Pakenštajnska pristava
sredi 19. stoletja pred
prezidavo v dvorec

Osrednji del Baronije odlikuje simetrična fasada z rizalitom s trikotnim čelom in altano nad vhodom. Na levi strani stoji trakt s stolpičem. Fasado krasijo vodoravne fuge, plitvi okvirji oken in zoborez podstrešnega venca. Notranjost je nekoč krasila bogata dekoracija. Stropi, danes večinoma prebeljeni, so bili poslikani, osrednja veža pa ima ohranjen kamnit tlak in oboke v obliki čeških kap. Park je slovel po eksotičnih drevesih. Njegovo središče je krasila kamnita posoda z brbotajočo vodo, poleg je stala kamnita miza. Kot je značilno za gradove, tudi o Pakenštajnu krožijo legende. Zgodba pravi, da naj bi bila Baronija povezana z gradom preko podzemnega predora, kamor bi se gospoda lahko umaknila ob večjih in silovitejših napadih.

Baronija
danes po
obnovi

Gradovi Frauenburg, Lozenberg, Mali vrh in dvorec Skorno

Na področju Šmartnega je bilo kar pet gradov, in sicer grad in dvor Pakenštajn (rumeno), Mali vrh (oranžno), Frauenburg (rdečo), Lozenberg (roza) in Skorno (modro; puščica pomeni, da je bil višje proti severu).

Na razglednici iz časa stare Avstrije vidimo, kako pomembno vlogo sta imela oba Pakenštajna. Spomin na ostale gradove pa je bolj kot ne pozabljen.

Na vrhu hriba, ki loči Paško vas od Mozirja, je nekoč stal grad Lozenberg, po katerem se še danes imenuje kmetija pri Lozenbergerju. Njegov obstoj potrjuje avstrijski vojaški zemljevid iz 18. stoletja, kjer je področje imenovano Loschenberg. Grad se je povezoval z bližnjim letuškim, saj je njuna postavitvev odlično zapirala sotesko, ki jo tvori Savinja med Mozirjem in Letušem ter povezuje Spodnjo in Zgornjo Savinjsko dolino. Prav tako lahko predvidevamo, da je usoda obeh gradov enaka, saj je bil Letuš opuščen v začetku 14. stoletja, morda pa so vitezi Letuški našli svoje domovanje tudi v bližnjem Lozenbergu.

Poleg Pakenštajna se na območju Šmartnega pojavljajo še nekateri drugi gradovi. Prvi je Skorno, katerega lastnika sta bila Dippoldus in Heinricus de Zetoerlingen, omenjena 1232 in 1246. Predvideva se, da so stavbo zgradili na griču, kjer danes stoji cerkev sv. Antona. Na območju Slatin je nekoč nad dostopom proti Mozirju kraljeval Frauenburg. Sprva se ga z imenom Jastrebji stolp (Geyer turn) omenja 1351 kot bivališče vitezov Katzensteinskih, naslednja zapisa pa segata v 1485 in 1491, kjer je poimenovan kot Turne oziroma Turynne. V urbarju šoštanjske gospoščine 1575 je Turmeck omenjen kot opuščen na meji gospoščine. Še manj je podatkov o skrivnostni stavbi na Malem vrhu, o kateri so ugotovili, da gre za star tip gradu, postavljen na vrhu gomile. Pri vseh treh pa moramo biti pazljivi z besedo grad, saj ne gre za klasične velike kamnite in utrjene stavbe, temveč za preproste lesene ali polkamnite, ki so bile domovanja za nesamostojne plemiče oziroma vojščake.

Čeprav so od gradu Pakenštajn ostale le ruševine posameznih sten (na sliki), je to še vedno več, kot nam ponujajo ostali gradovi Šmartnega.

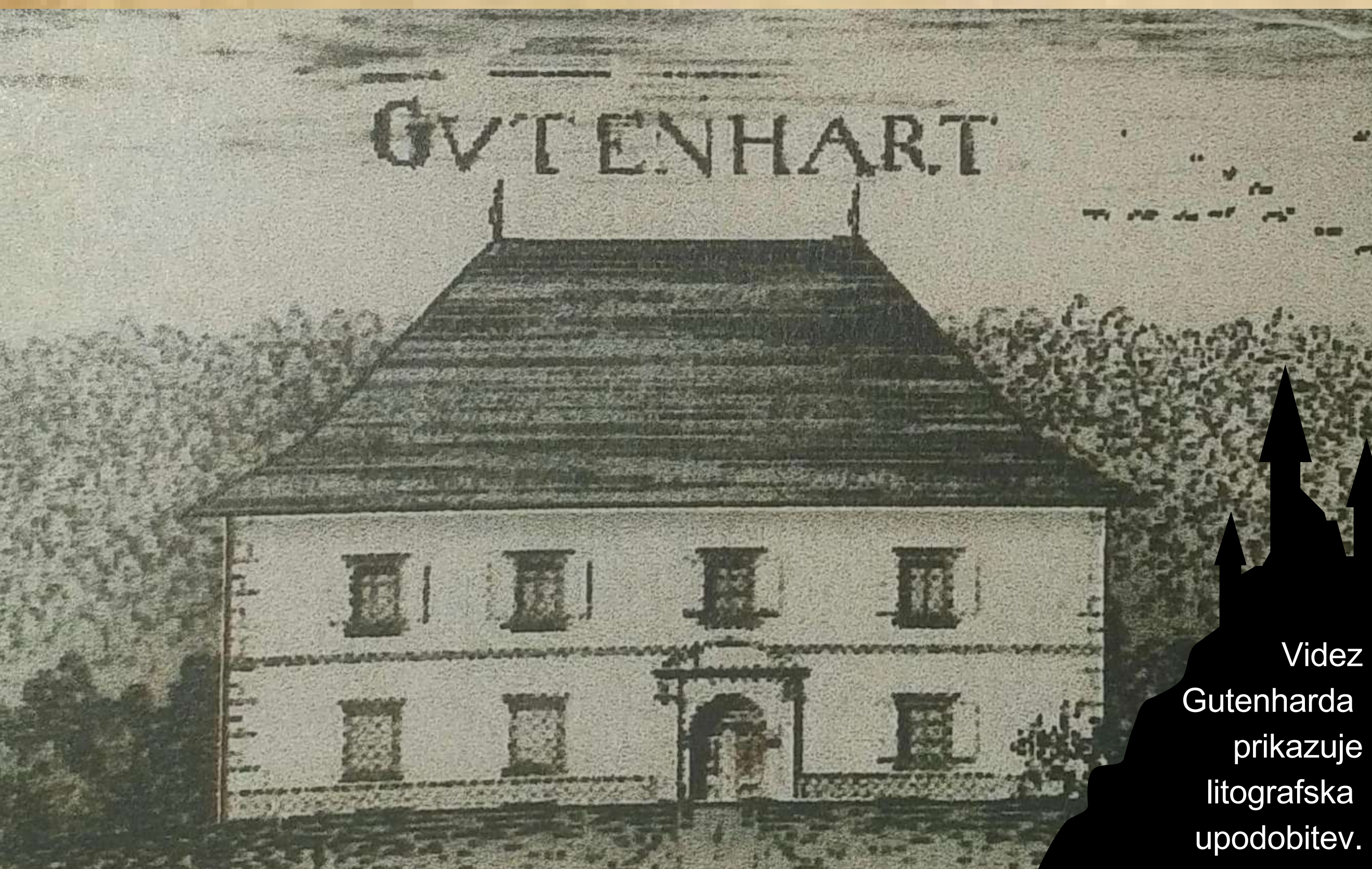
Nekoč je na mestu cerkve sv. Antona stal manjši dvor Zetoerlingen.

Po legendi je zadnji lastnik Lozenberga s podložniki ravnal kruto. Eden njegovih kmetov se je zaradi bolezni izogibal tlaki, a mu je graščak rekel, da bo odganjal muhe, če ne more delati drugega. Tedaj se je ponudil kmetov hlapec, da bo šel namesto gospodarja. Naslednje jutro je prišel na tlako s kladivom. Ko je muha priletela graščaku na nos, je čevljar dvignil kladivo in ga z njim z vso silo udaril. Graščak se je zgrudil mrtev. Odtlej je v gradu strašilo in nihče si ni upal bivati v njem.

Doorei Streliše, Žitemberg, Bevče, Ravne in Gutenhard

Danes je nekdanji dvor
Gutenhard oziroma graščina
Dobrova kmečko poslopje.

Videz
Gutenharda
prikazuje
litografska
upodobitev.

Poleg osrednjih grajskih poslopij so nekoč Šaleško dolino krasili še plemiški poznosrednjeveški dvorci oziroma graščine, ki so predstavljale udobnejšo alternativo bivanju v vlažnih, hladnih in do neke mere zastarelih gradovih. Veliko teh stavb je danes nepoznanih in pozabljenih, podatkov o njihovem videzu, lokaciji in legendah, ki bi krožile o njih, pa preprosto ni.

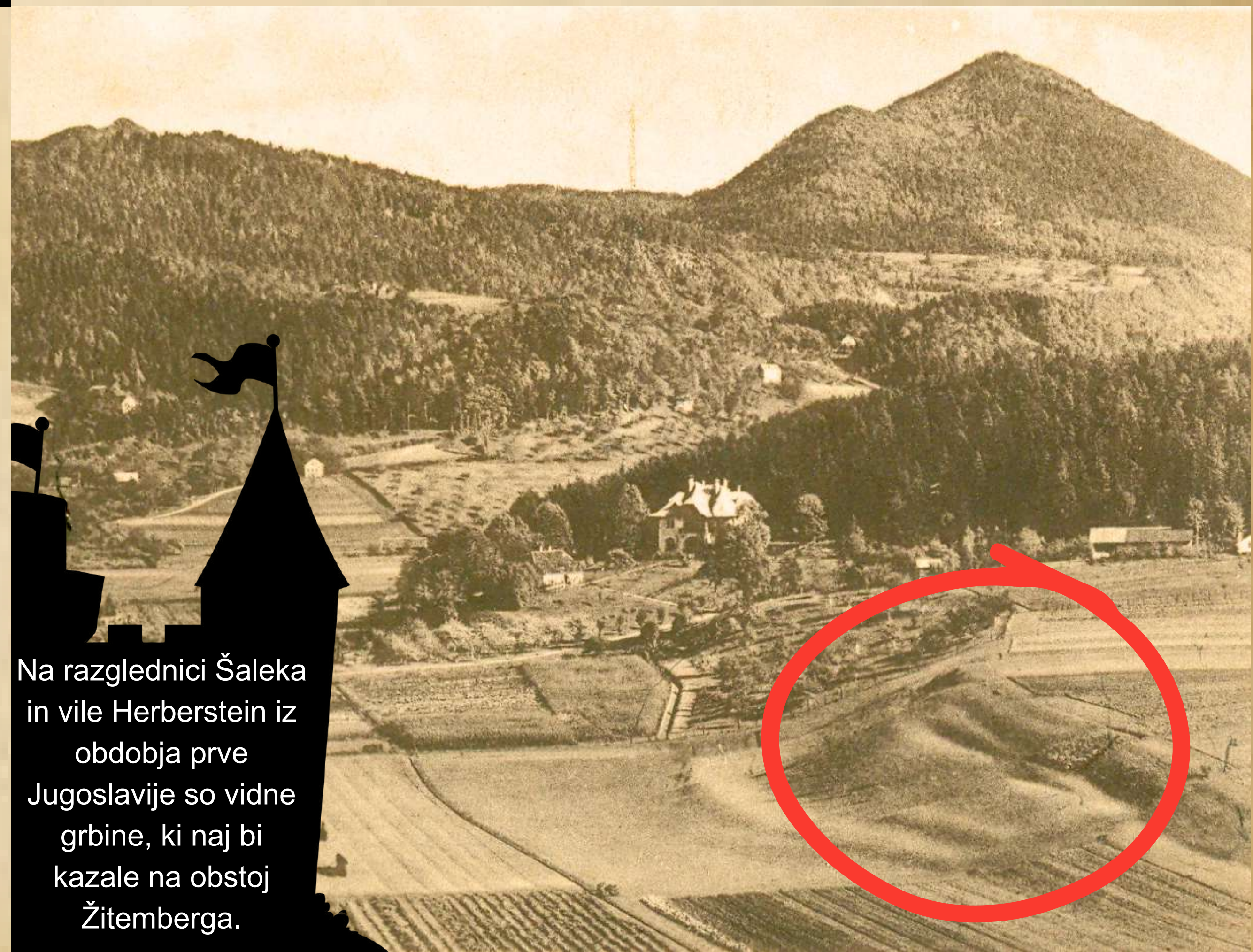
Približna lokacija
Žitemberga v
Velenju danes

Žitemberg pa ni edina skrivnostna lokacija. Še manj je poznanega o dvorcih Streliše in Ravne. Prvi naj bi bil na področju Pesja, nekje med starim in novim Limberkom, v jarku, ki vodi proti Podkraju. Prav tako ostaja skrivnost dvor Ravne, lokacijsko neznano poslopje, ki naj bi stalo nekje v zgornjih Ravnah in morda bilo predhodnik kasnejšega Gutenbuchla pri Šoštanju.

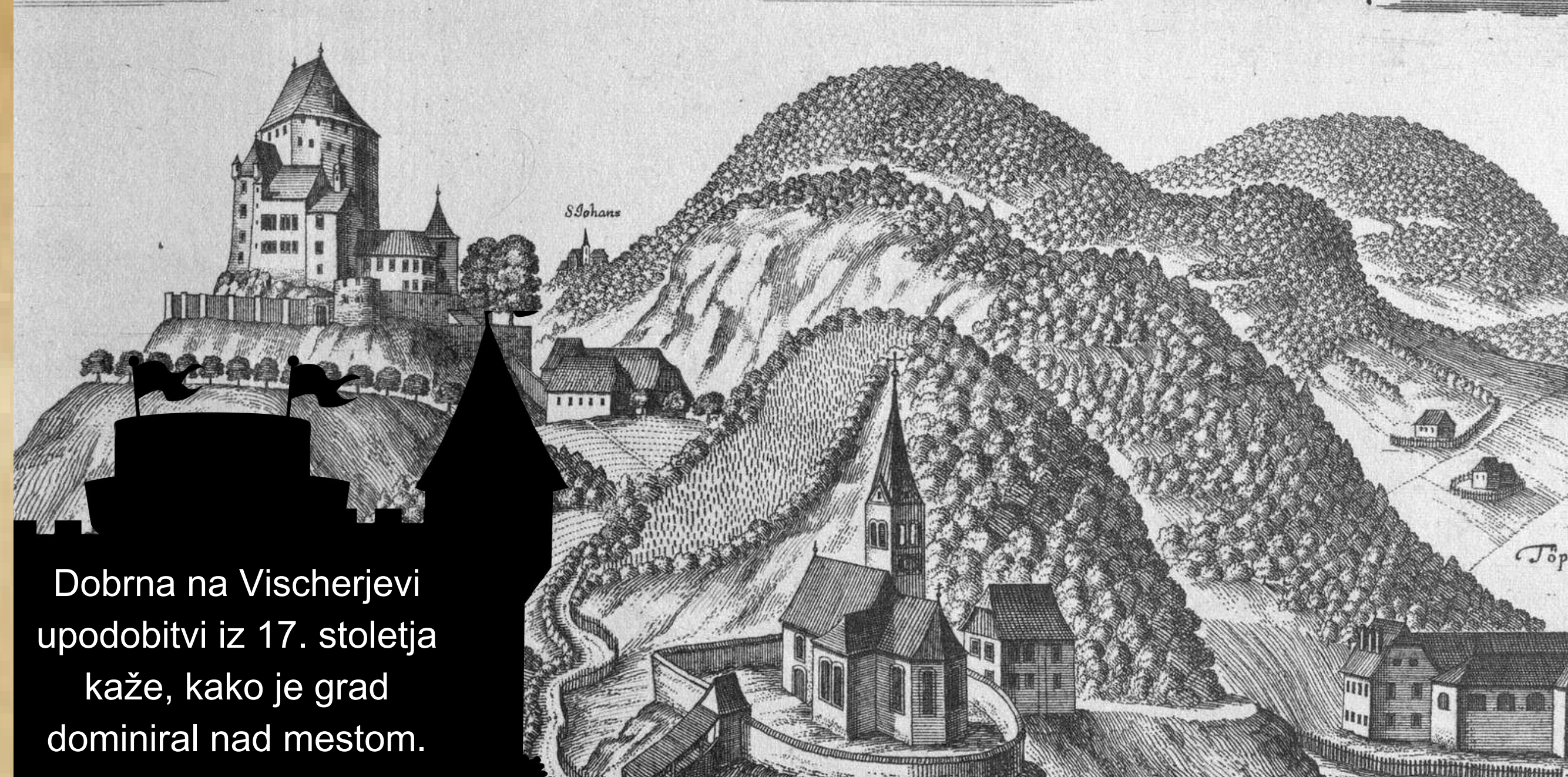
Območji dvorcev Bevče
(rdečo) in Gutenhard
(rumeno) na zemljevidu iz
18. stoletja

Prva izmed takšnih lokacij so Bevče, ki naj bi bile utrjena hiša, stolpast dvor ali manjši gradič na neugotovljeni lokaciji nekje na področju Bevč. Vsekakor je šlo za starejšo stavbo, saj se naselje omenja že 1296 kot Wels, poslopje pa prvič 1424 kot (burck) zu dem Welcz ter 1441 kot vest ali haws Welcz in prav tako kot Weutsch. Po vsej verjetnosti je kot naslednica Bevč nastala graščina Dobrova oziroma Gutenhard, ki se omenja 1415 in nato 1436 kot hof an der Hard. Kot prvi lastnik je 1415 zapisan Sigmund Newnhauser, ki mu je sledilo več lastnikov, med drugim kartuzija Žiče 1689. Zadnji plemiški lastnik (1892) je bil Jožef Bukovšek, od 19. stoletja pa je poslopje kmečka domačija.

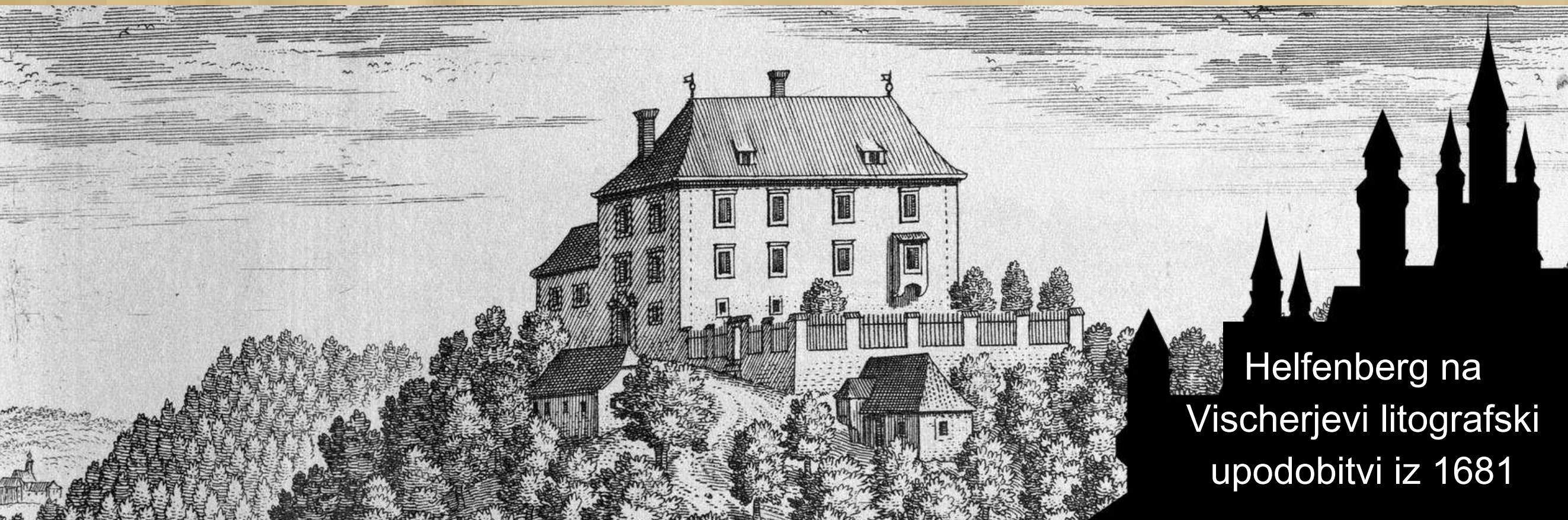

Na razglednici Šaleka
in vile Herberstein iz
obdobja prve
Jugoslavije so vidne
grbine, ki naj bi
kazale na obstoj
Žitemberga.

Gradovi Valdek, Dobrna in Soteska

Dobrna na Vischerjevi upodobitvi iz 17. stoletja kaže, kako je grad dominiral nad mestom.

Helfenberg na Vischerjevi litografski upodobitvi iz 1681

Grad Soteska (Helfenberg) nad Pirešico pri Žalcu se omenja 1251 kot krška posest, kjer so gospodovali soteški vitezi. Prvi znani iz rodbine je bil Heinrich de Helfenberch, čigar sin je bil kot Henrik III. krški škof od 1298 do smrti 1326. V rodu je znan tudi Hans, dvakratni podmaršal Štajerske. Kasneje je grad postal deljena lastnina Žvoneških in Soteških do 1439, ko ga je dal Friderik I. Celjski porušiti.

Ruševine starega gradu vse do danes kraljujejo nad Dobrno.

O nekdanjem soteškem gradu pričajo le še posamezne stene.

Ob porušenju starega gradu je v njem živel Jošt Soteški, ki je na sosednjem hribu pozidal novo plemiško poslopje. Kasneje je posest prešla v last rodbine Gabelkhov. Izročilo pravi, da so dvorec 1635 opustošili kmetje. 1720 je gosposčino kupil Henrik Schrottenbach in jo zemljiškoknjižno združil z Zalogom. 1943 so poslopje dvorca požgali partizani.

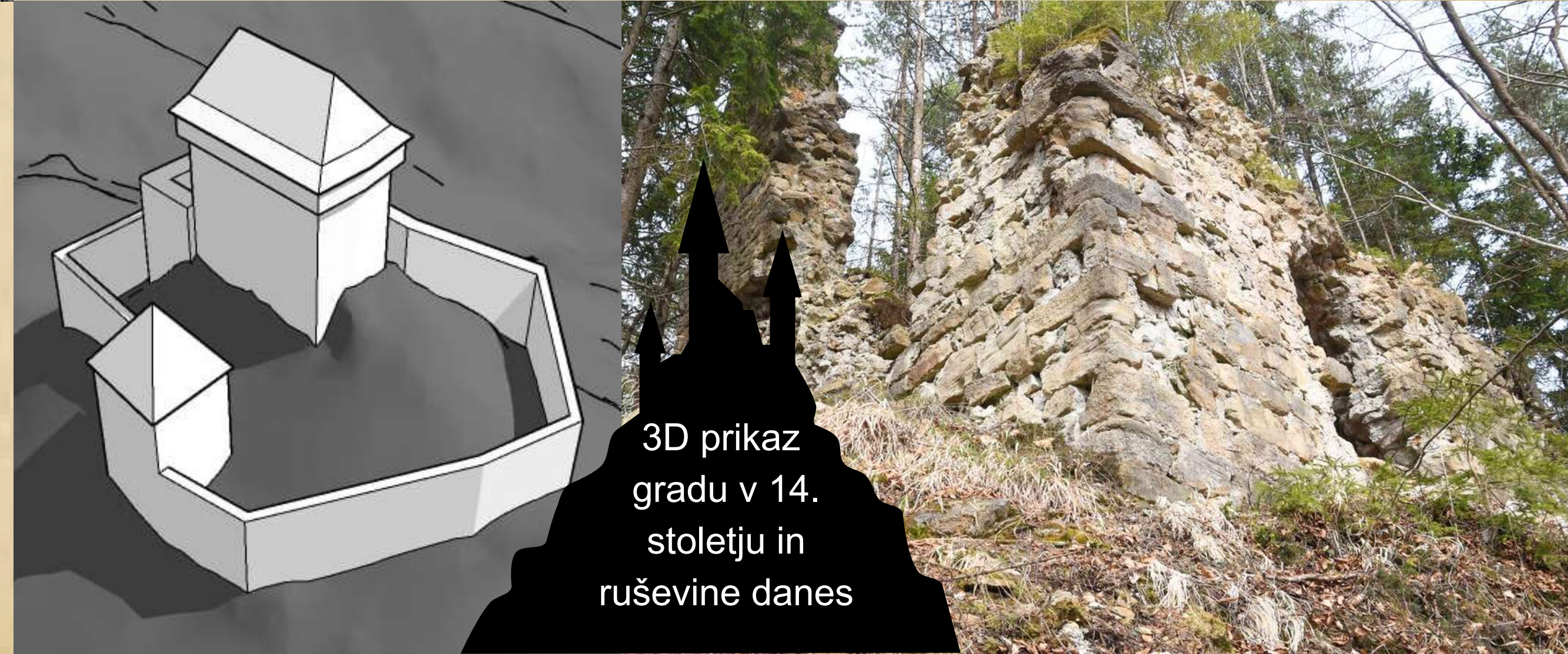

Schlangenburg na upodobitvi konec 19. stoletja (levo) in danes (desno)

Z gradom je povezana najbolj znana srednjeveška romanca na Slovenskem med Friderikom II. (levo) in Veroniko Deseniško (desno).

Najbolj poznana pripoved o Soteski je povezana z Veroniko Deseniško, ki naj bi s svojimi čarovniškimi ukanami zapeljala Friderika Celjskega. Proces proti njej je prvi zabeležen čarovniški proces na Slovenskem. Veroniko je sodišče sicer oprostilo, kljub temu pa jo je dal Herman II. zapreti v Ojstrico, kjer so jo umorili. Po izročilu naj bi po Hermanovem naročilu to storil ravno vazalni vitez Jošt Soteški.

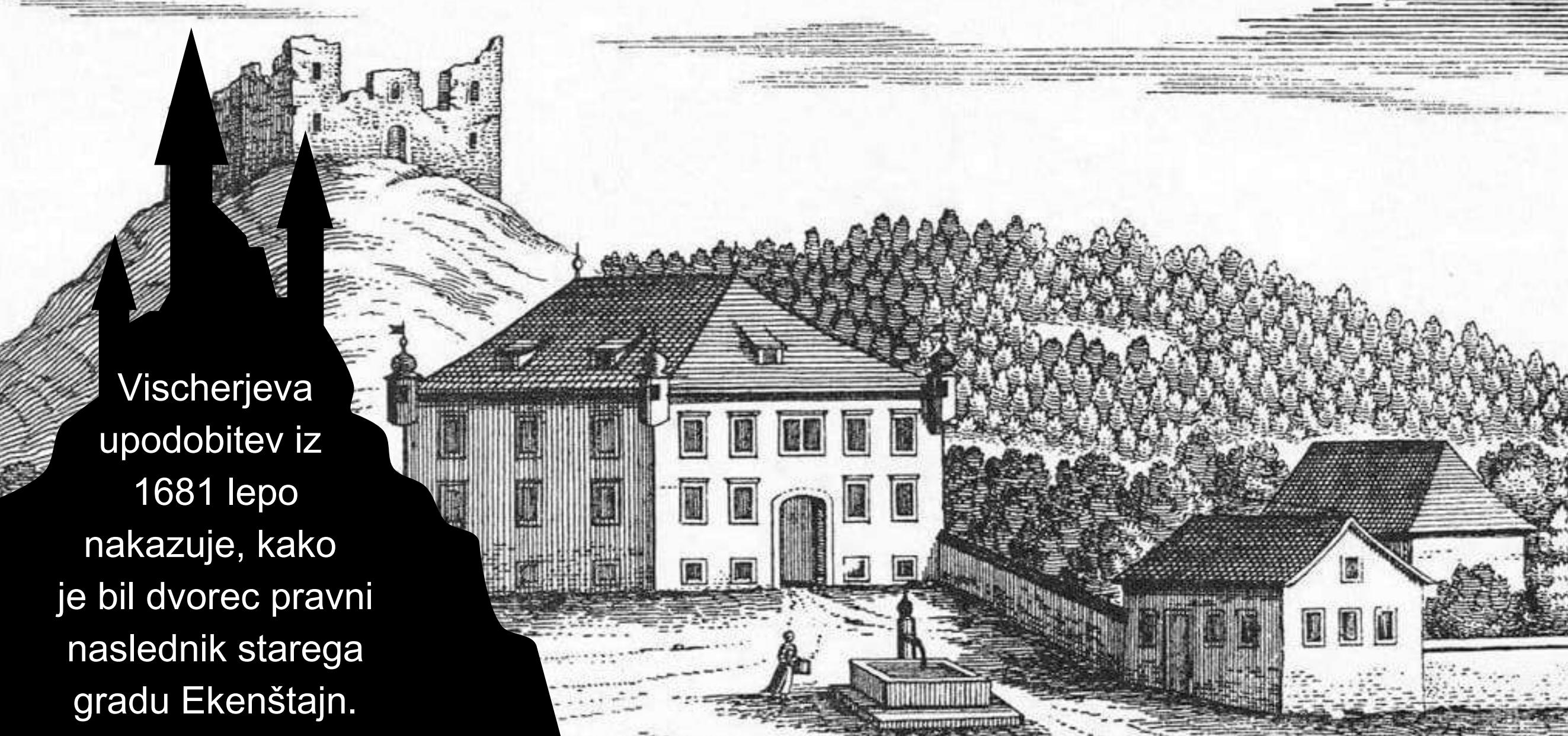

3D prikaz gradu v 14. stoletju in ruševine danes

Valdek naj bi v 12. stoletju zgradili roparski vitezi Waldecki, nato so ga prevzeli Auffensteini. Do 19. stoletja je menjaval lastnike, po zemljiški odvezi pa je bila gosposčina razdeljena med lokalne kmete in grad je začel propadati. Nekoč naj bi eden izmed graščakov do smrti pretepel podanika. Ko je ta izdahnil, naj bi se zemlja odprla in požrla tako truplo kot graščaka, zaradi česar se kraju reče Huda luknja.

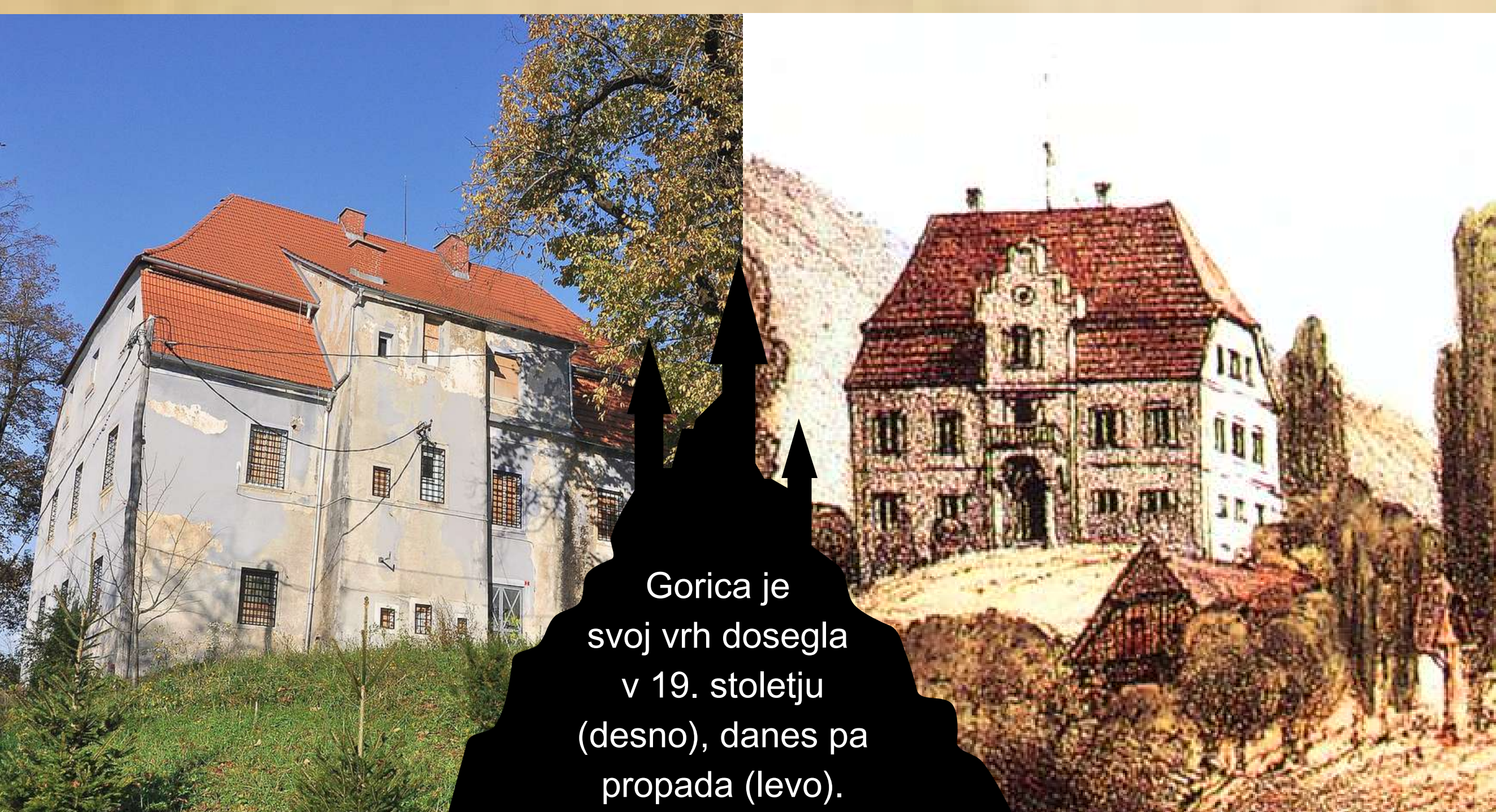
Dvorec Gorica in Gutenbuchel

Na nasprotnih koncih doline stojita dva večja dvorca, Gorica in Gutenbuchel, ki sta dolgo veljala za najlepši plemiški domovanji na Šaleškem.

Vischerjeva upodobitev iz 1681 lepo nakazuje, kako je bil dvorec pravni naslednik starega gradu Ekenštajn.

Pod razvalinami gradu Ekenštajn je baronica Margareta Löwenburg okoli 1658 prezidala nekdanjo pristavo (mayrhof) v dvorec Gorica oziroma Eckenstein. Pozneje je stavba do 1770 prešla v last baronov Gabelkhovnov. Nato so kot lastniki nastopili baronica Marija Ana Moscon (1779), Makisimilijan Pilz (1786) in Jožef Košir (1800), posebej pomembno pa je bilo lastništvo grofa Ladislava Cavrianija (1853), ki je temeljito predelal celotno poslopje, streho povišal v lomljeno mansardno ter dogradil kamnito pročelje (atiko) z balkonom (altano) in obokanim vhodom.

Gorica je svoj vrh dosegla v 19. stoletju (desno), danes pa propada (levo).

Cavriani je stavbi dodal značaj primestne vile, vendar je v pritličju ohranil renesančne grebenaste oboke. Stavba je primer skromne poznorenesančne graščine, njena vrednost pa je predvsem v nespremenjeni tlorisni zasnovi in veduti. Do sprememb je prišlo tudi v okolici, saj je bil zgrajen velik vodnjak in dograjena ledenica, ostala gospodarska poslopja so ostala nespremenjena. V zadnjih letih stare Avstrije je bilo poslopje v lasti družine Christalnigg, v času prve Jugoslavije pa je bila lastnica Irma Ježovnik. Po koncu vojne je bila vila nacionalizirana, nekaj časa so bila v zgradbi stanovanja, danes pa sameva.

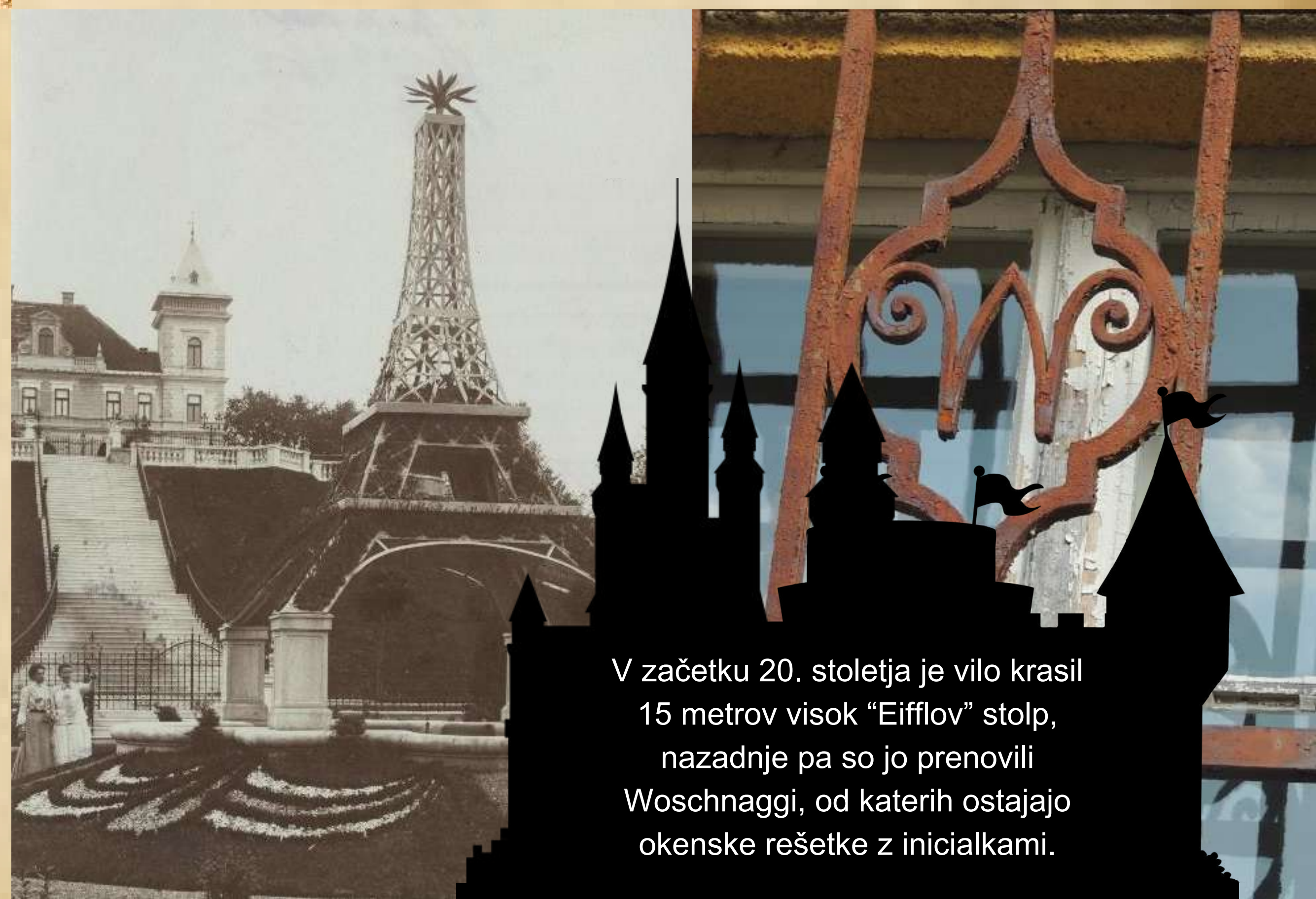
Sprva je bilo poslopje Gutenbuchla relativno preprosto, kakor nakazuje topografija iz 1681.

Na vzpetini med Ravnami in Šoštanjem stoji graščina Ravne (Gutenb/pi/üchel), ki je bila nekoč pristava gradu Forhtenek, zaradi česar se jo omenja tudi kot Marof. Področje je imel prvi v lasti Karel Hohenwart (1489, prvič se stavba omenja 1575), nato Erazem Raumschüssel, 1614 pa Maksimilijan Herič s Pakenštajna. Prva velika prezidava se je zgodila po požaru konec 17. stoletja. Še vedno relativno skromno poslopje je v naslednjih generacijah menjalo več lastnikov.

Današnjo podobo je dvorec dobil v 19. stoletju.

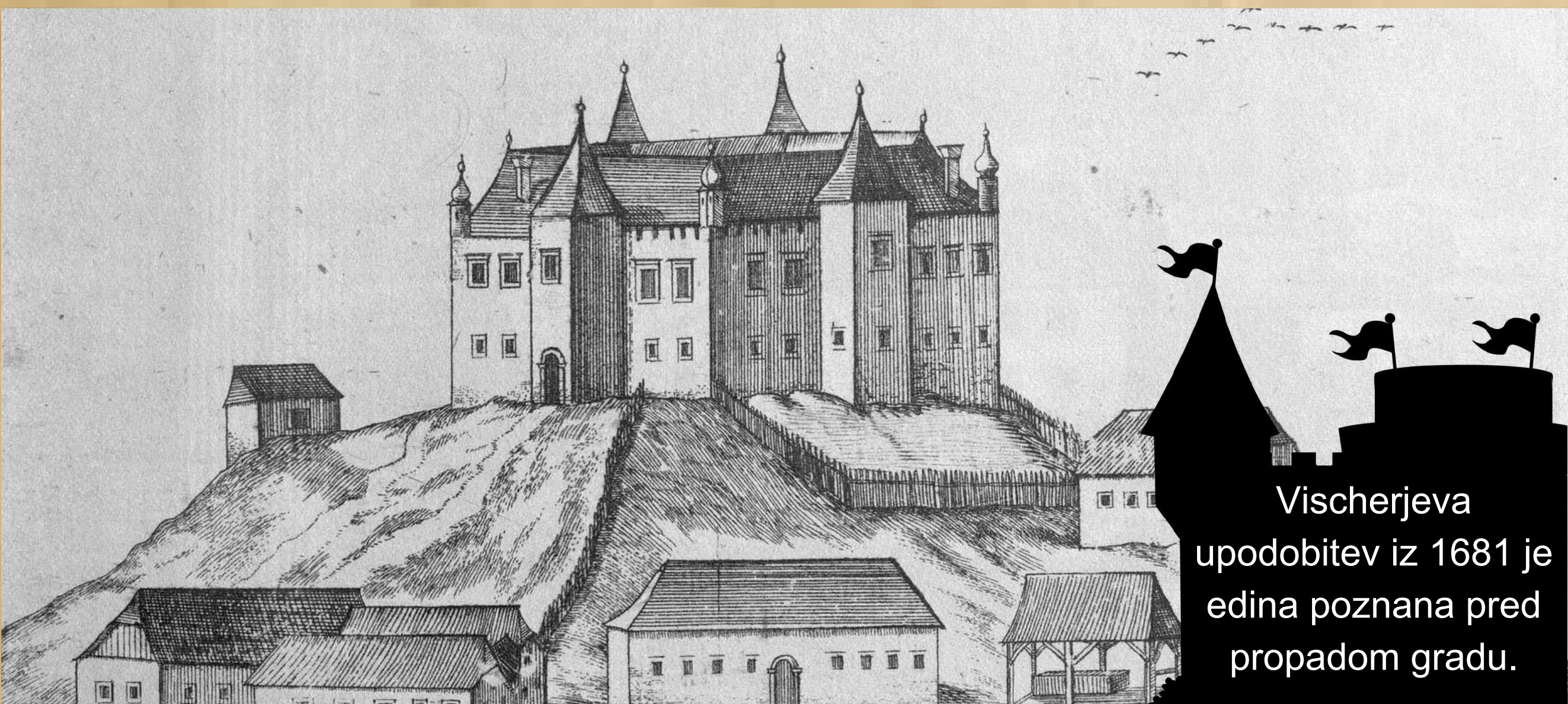
V 19. in 20. stoletju so poslopje prenovili in mu dali današnjo podobo. Dodali so baročno pročelje, manjši stolpič in polkrožen prizidek (1931), veliko so vložili v okolico, zgradili so imenitno stopnišče in dve fontani ter dodali kipe in velik sadovnjak. V tistem času je bil lastnik baron Haebler (od 1906 do 1925), nato pa je posest prodal Vošnjakom, ki so jo imeli v lasti do konca druge svetovne vojne. Po vojni je bila uporabljena kot izpostava celjske psihiatrične klinike, danes pa v njej prirejajo kulturne dogodke.

V začetku 20. stoletja je vilo krasil 15 metrov visok "Eifflov" stolp, nazadnje pa so jo prenovili Woschnaggi, od katerih ostajajo okenske rešetke z inicialkami.

Grad Švarcenštajn

Grad Švarcenštajn leži na griču nad Lazami. Gospoščina se prvič omenja 1360 kot Swarczenstain, stavba pa 1428 kot vest Swarczenstain. Nekoliko pozabljeno grajsko poslopje je eno izmed središč neuspele protestantske reformacije na Šaleškem.

Vischerjeva upodobitev iz 1681 je edina poznana pred propadom gradu.

Kljub relativno pozni omembi pa že 1283 srečujemo gospo Kunigundo de Swarczenstajn, predstavnico ministerialne družine iz Orta. Stavbna zgodovina gradu nakazuje večkratno prezidavo. Grad je v ohranjenih virih in na podlagi arhitekturnih orisov predstavljen kot četverokotno-štiritraktna dvonadstropna stavba z zaprtim arkadnim notranjim dvoriščem, pristrešnimi vogalnimi stolpiči in štirimi večjimi pravokotnimi stolpi, od katerih ima vhodni gotski portal. Eden najzanimivejših detajlov so ostanki polžastega stopnišča, ki danes vodijo le še na podstrešje, kjer je na dimniku ohranjena fresko poslikava z upodobitvijo grba, ki ga ne moremo povezati z nobeno plemiško družino, živečo na gradu. Freske oziroma švarcenštajnske poslikave so eden največjih ciklov posvetne umetnosti iz 16. stoletja na Slovenskem.

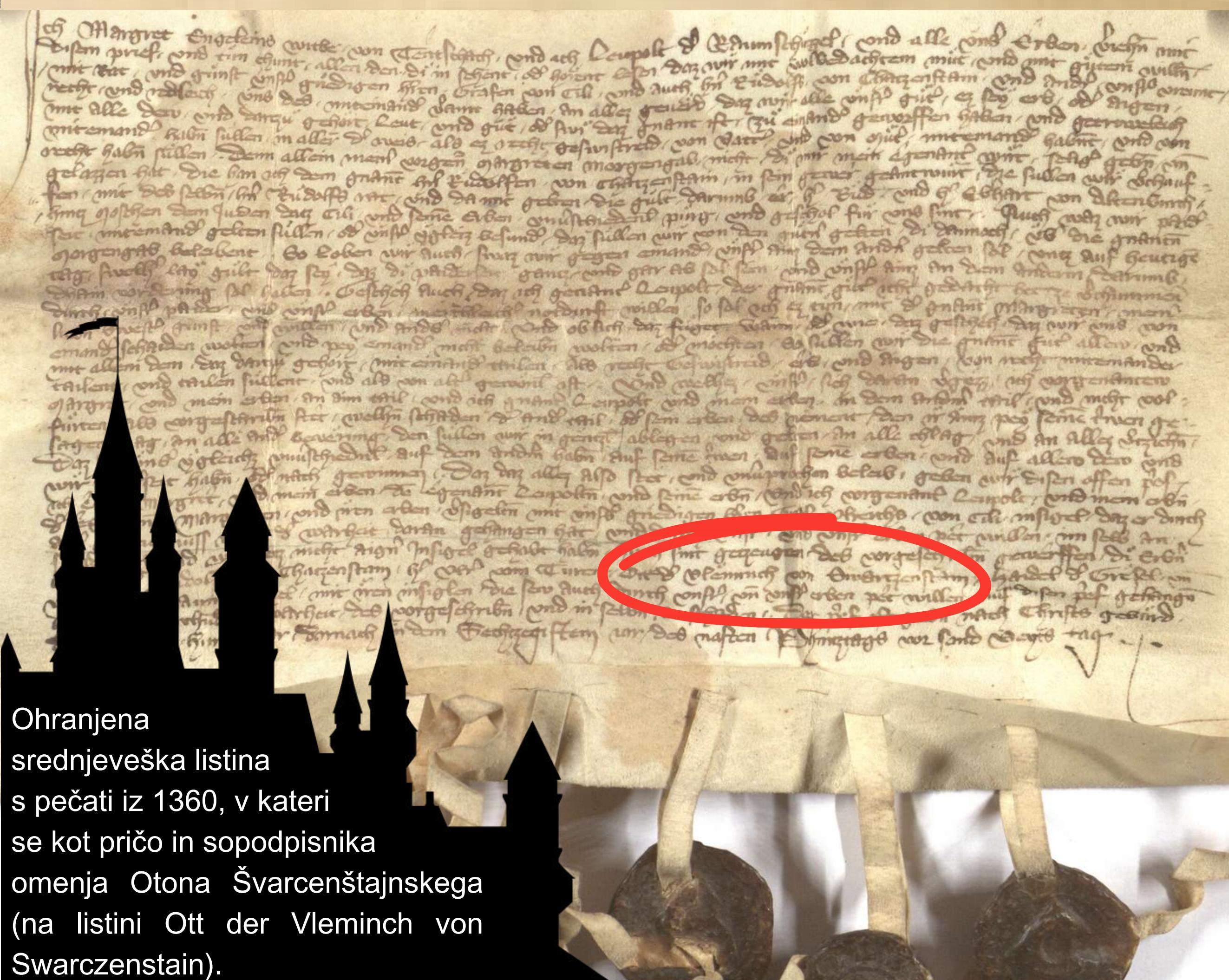
Zunanost gradu danes

Po izumrtju Švarcenštajnskih so grad v posest dobili Celjski, ki so ga kot fevd podelili Triebenggerjem, nato 1441 Ulriku Mosmaimerju. Po izumrtju Celjskih je grad postal deželnoknežja posest, po letu 1534 je zopet pripadel Trebniškim, v drugi polovici 16. stoletja pa je postal last luteranskega mecena Jurija Trebniškega. Med lastniki se v tem obdobju omenjajo še Hans Ludvik Sauer iz Velenja (1614), Hans Wagen (1618) in Jurij Schrottenbach (1627).

Na katastrskem zemljevidu iz zgodnjega 19. stoletja se lepo vidi grajsko poslopje s številnimi pripadajočimi gospodarskimi objekti.

Baron Jurij Trebniški, štajerski deželni svétnik in namestnik deželnega kneza nadvojvode Karla, je od vseh lastnikov najzanimivejši, saj je bil najpomembnejši podpornik luteranskega gibanja na Šaleškem. Njegov grad je veljal za trdnjavo luteranstva z “razuzdanim” duhovnikom, prav tako je postal distribucijsko središče za luteranski tisk za celo Štajersko.

Ohranjena srednjeveška listina s pečati iz 1360, v kateri se kot pričo in sopodpisnika omenja Otona Švarcenštajnskega (na listini Ott der Vleminch von Swarczenstain).

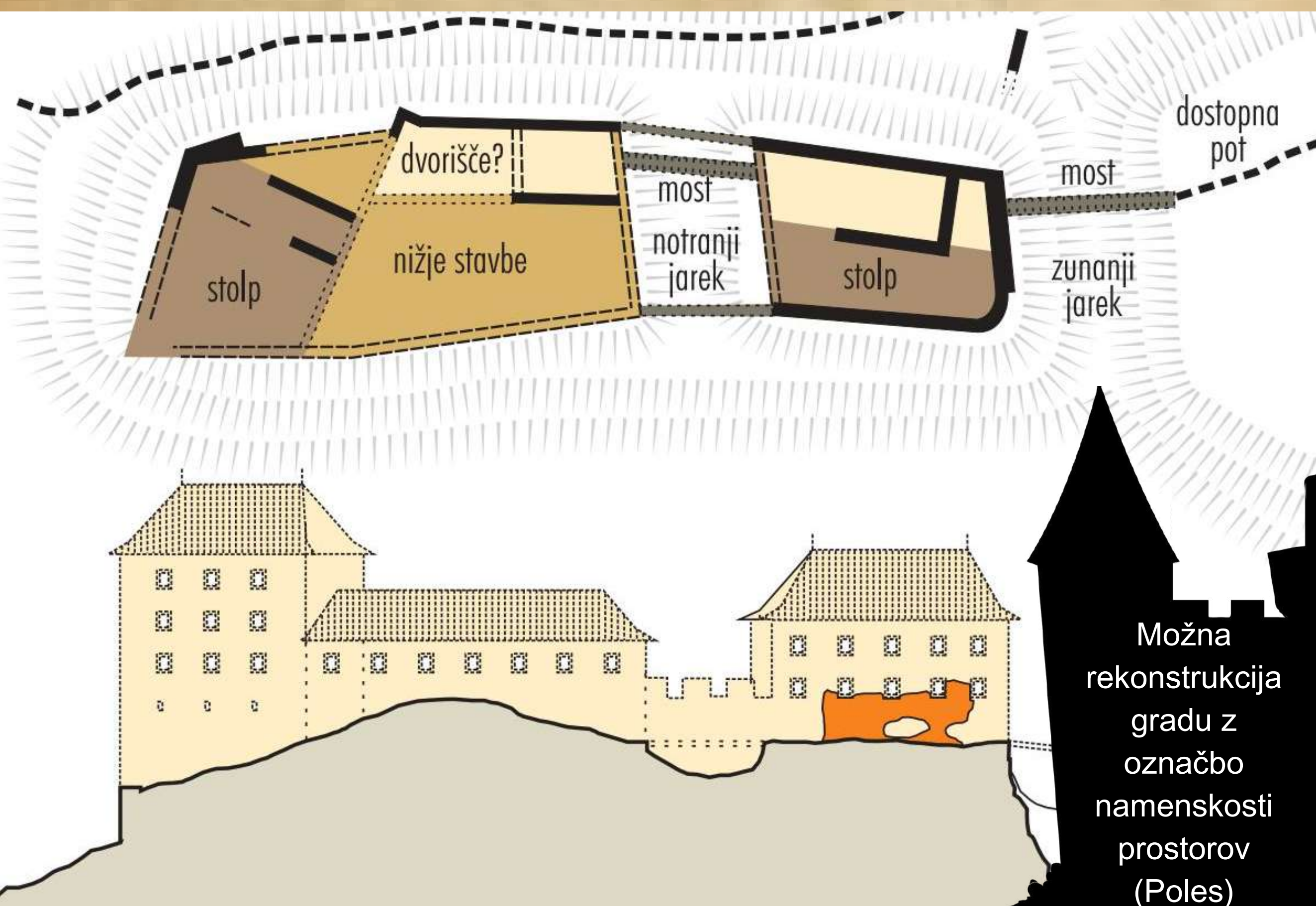
Grad so 1635 oropali in deloma porušili kmetje, zatem je prešel pod Gaisrucke, ki so si ga lastili od 1668 do 1682 in nato ponovno od 1720 do 1730. Vmes je bil lastnik grof Ulrik Maschwander, od 1730 baroni Adlsteini, leta 1798 pa se kot lastnik omenja Gabrijel Peuer, ki je gospoščino združil z Velenjem. 1849 je posest kupil kmet Boštjan Glušič. Lastniki so se nato menjavali, med drugim tudi Družba sv. Cirila in Metoda ter družina Goričar iz Šoštanja. 1945 je prišlo do nacionalizacije in v poslopju so bila nekaj let stanovanja, vendar je stavba kljub temu ves čas propadala.

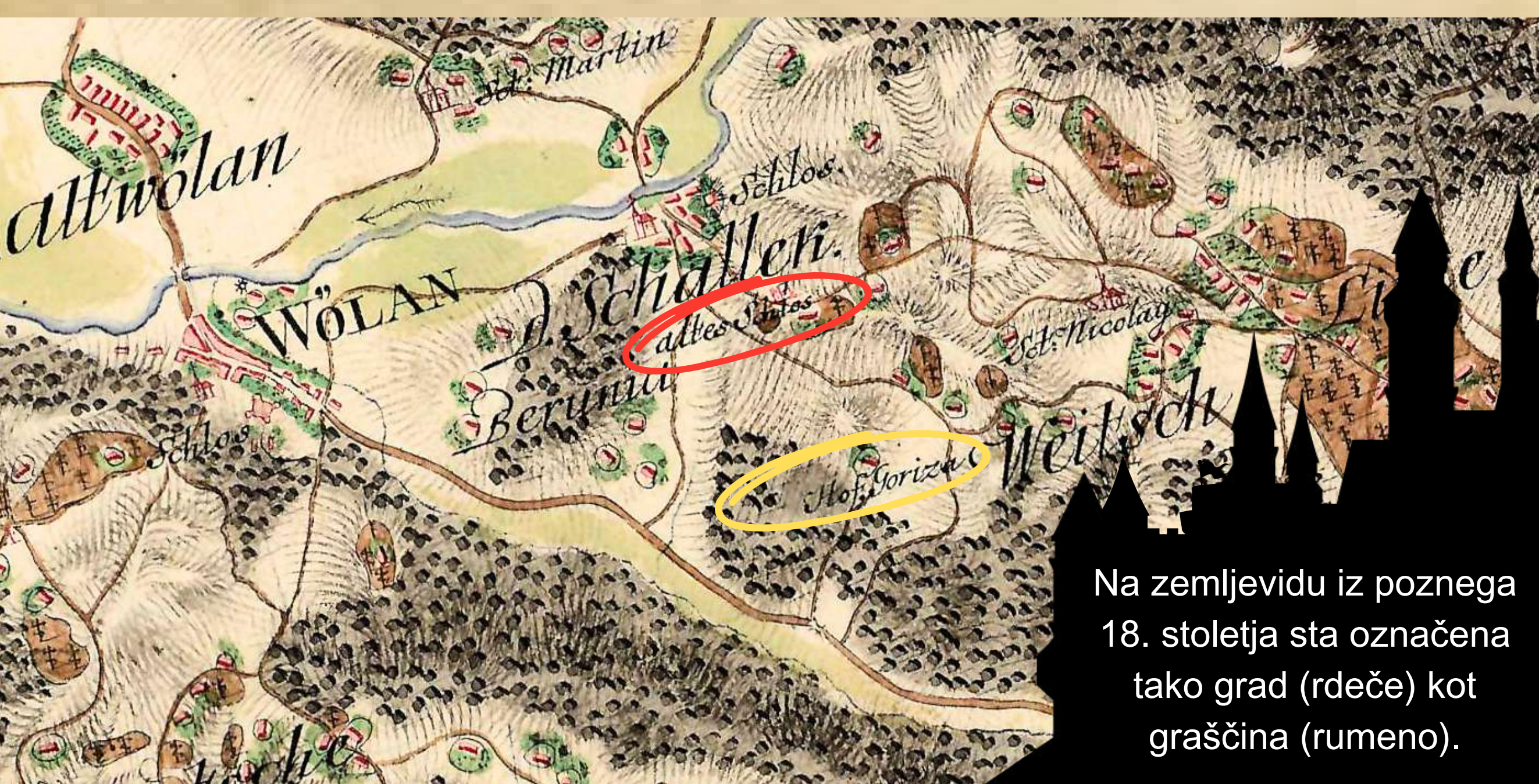
Kljub propadanju je v notranjosti še vedno mogoče videti ohranjene oboke.

Grad Ekenštajn pri Gorici

Streljaj od Šaleškega gradu najdemo posamezne zidove, ki pričajo o nekoč največjem gradu v dolini, Gorici oziroma Ekenštajnu (Eckenstein).

V kupoprodajni listini iz 1282 se omenja superiori turre Ekkenstein, ki ga je Ortolf s Kraigha prodal Ulriku Vovbrškemu. To nakazuje, da gre pri stavbi za še starejšo konstrukcijo, nastalo zaradi želje krške škofije po nadzoru nad vinorodnim področjem. Naslednjič se 1329 omenja kot vest Ekenstain, 1335, 1357, 1378 in 1387 kot trdnjava, nato 1489 in 1545 kot grad (Gschloss). Grad so upravljali krški in nato celjski fevdniki vitezi Ekenštajnski, ki se jih omenja 1314 (Otto), 1329 (Ulrik) in 1377 (Herman). Po smrti Celjskih je krški škof grad izročil v fevd Ahacu Ekenštajnskemu. 1500 je poslopje kupil Friderik Zollern, nato kot kastelana srečujemo Boltežarja (1535) in Jurija pl. Altenhausa (1542), sledili so še vitezi Apfaltrerji, nato od 1598 do 1640 vitezi iz Širja, kot zadnja lastnica pa se 1658 omenja baronica Margareta L'öwenburg, roj. Gabelkhoven, preden so grad opustili in sedež gosposčine prestavili v graščino Gorica. Grad je imel dvodelno zasnovo z notranjim jarkom, na zahodnem delu je bilo utrjeno in obzidano predgradje, na vzhodnem delu pa velik palacij.

Na zemljevidu iz poznega 18. stoletja sta označena tako grad (rdeče) kot graščina (rumeno).

Ekenštajn je tesno povezan z graščino Gorica, ki je delovala kot njegov pravni naslednik. Upodobitve neporušenega gradu so nepoznane, sta pa zato poznani dve ruševini.

O gradu je znana pripoved zaklete grofovske hčere. Ubog kmet je nekoč oral pri goriškem graščaku. Ker je bil plug že star in železje na njem obrabljeno, se mu je utrgala veriga, za katero so vlekli konji. Da bi lahko delo dokončal, se je napotil v grad po drugo verigo. Ko je prišel na dvorišče, je zagledal nepoznano bledikavo deklico. Žalostno se mu je nasmejala in rekla z mehkim glasom: »Ti si že drugi, ki mi ga je Bog poslal, da bi me rešil. Zakaj se nisi danes umil? Ako bi bil to napravil, bi bila jaz rešena prokletstva in bi umrla. Še enega mi bo Bog poslal, da me skuša rešiti; toda to še ne bo kmalu, kajti pečki za tisto drevo, ki bodo napravili zibel zanj, še niso padli z neba.« ...

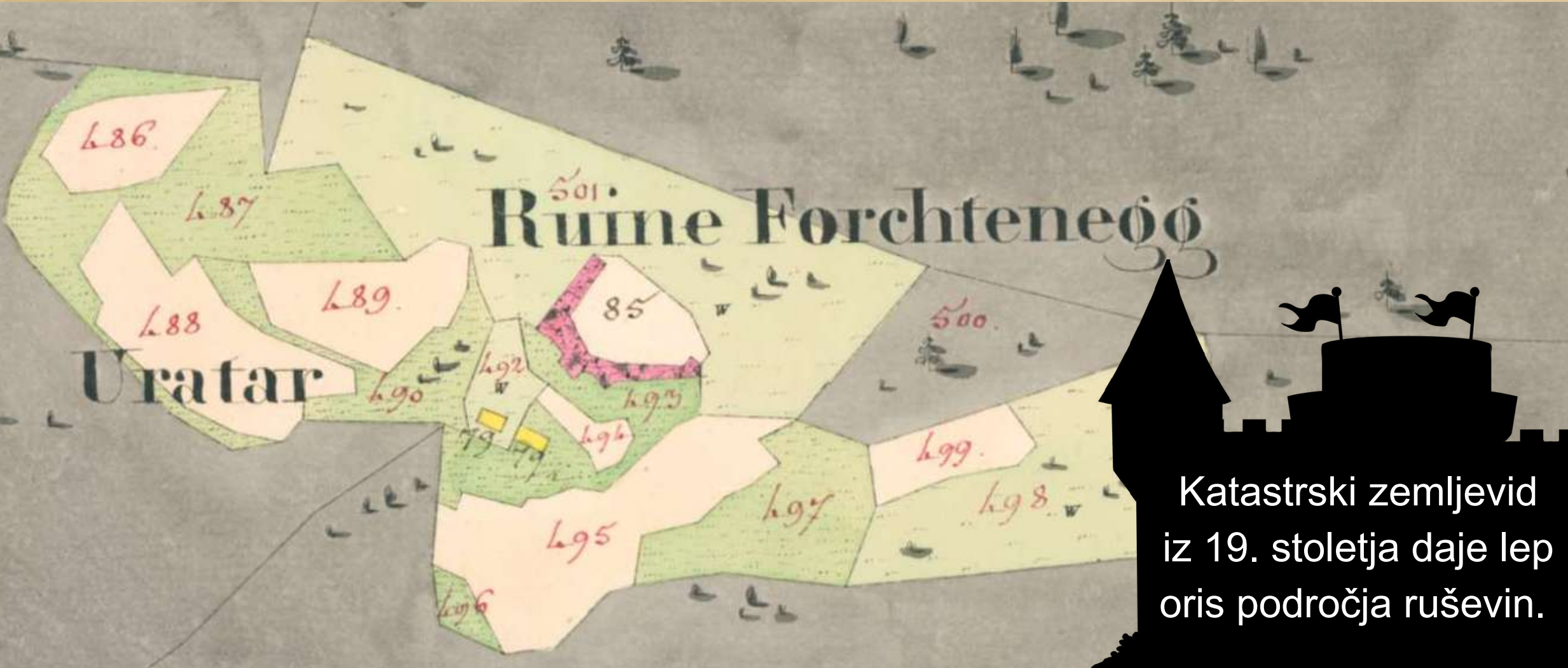

Od gradu ostajajo samo še posamezne stene (lokacija na zgornji levi sliki označena z oranžno).

... Po teh besedah se je silno razjokala, iztrgala iz obleke nitko in velela kmetu, naj jo vtakne v žep in skrbno pazi, da je ne izgubi. Kar naenkrat je silno zagrmelo in iz zemlje se je zaslišal glas: »Uboga grofovska hči!« Kmet se je ves zmeden odpravil domov. Ko je bil na pol pota, je začutil v žepu nekaj težkega. Pogleda in kaj vidi: svilen mošnje, polno zlatih kovancev! Vse do današnjega dne pa čaka uboga deklica, da jo bo nekdo osvobodil njenih muk.

o Raonah

Grad Forhtenek (Forchtenegg) je nekoč stal na strmi skalnati vzpetini nad reko Velunjo in ob nekdanji pristavi, današnji domačiji Vrtar.

Grad je konec 13. stoletja pozidal šentpavelski samostan. V virih se omenja 1317 (Fuerchtenek), 1336 (vest Furtnekk), 1435 (burck Fuerchtenegk), 1462 in 1480 (gschloss). Kot prva kastelana sta 1317 omenjena Poepel in Gebhard Turnski, 1322 pa Ulrik Forhtenek. Po izumrtju Vovbrških so grad podedovali Žovneški. 1356 ga je od Celjskih prejel v fevd Jošt Forhteneški. 1350 so Celjski spremenili grajsko upravo in imenovali gradiščane. V virih so navedeni 1360 vitez Hans iz Rogatca, 1378 Heinzlein Raumschüssl, 1425 Žiga Dobrnski, 1435 sta imela grad v fevdu brata Jošt in Hans Forhteneški, od 1441 pa je bil kastelan Hieronim Voitlander.

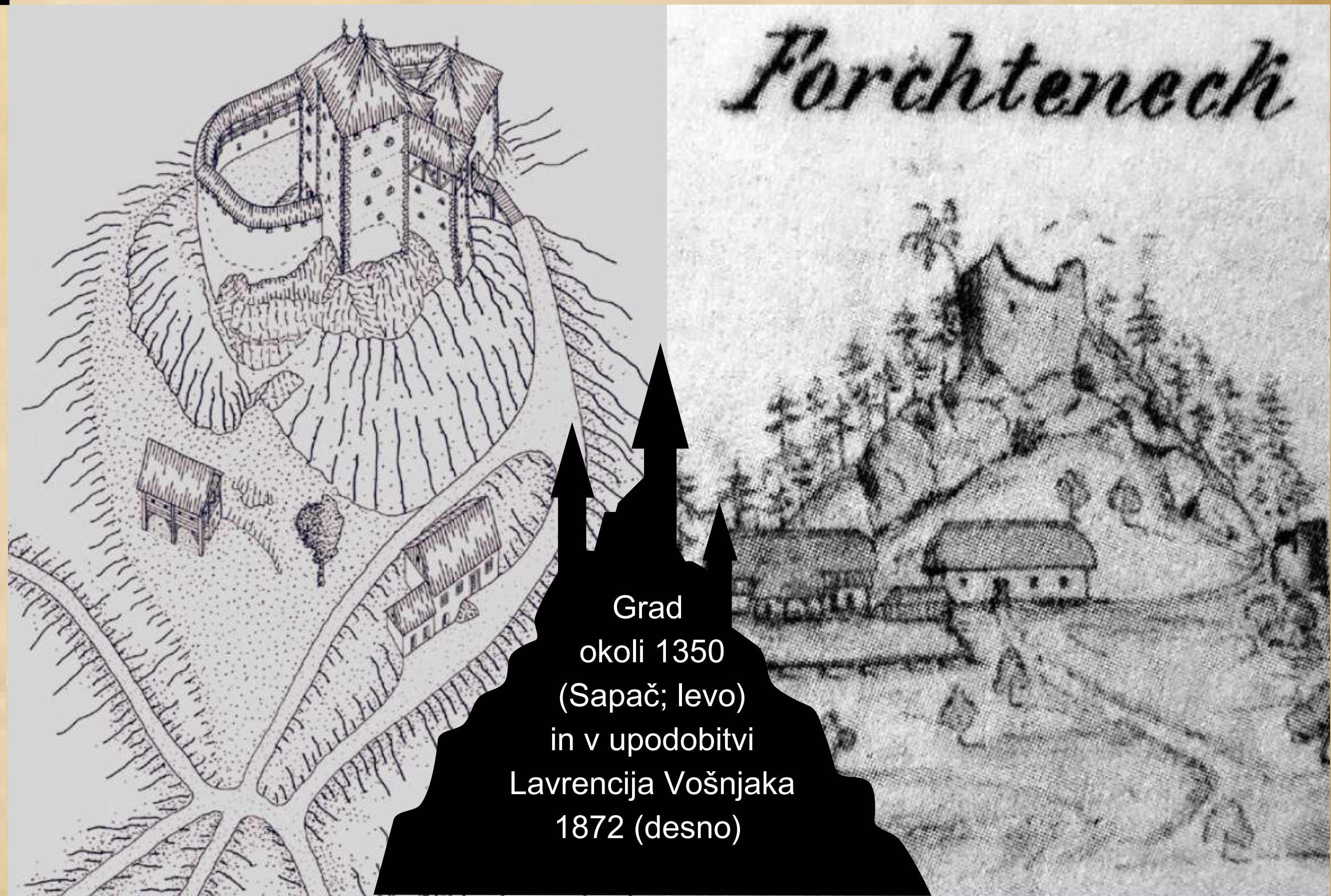
Forhteneški so se odselili z gradu in začeli živeti kot gradiščani na gradovih Celjskih. Vsaj od 1376 je bil Friderik II. turnsko-forhteneški gradiščan na Žovneku, kjer je ostal do približno 1393. Friderik ni imel sinov, zato je vzdevek Forhteneker in grb prevzel Jošt, drugi mož njegove hčerke Katarine. Sinova Jošt II. in Hans sta 1437 za kratek čas dobila grad v svojo last. Po izumrtju Celjskih je gospostvo prešlo pod Habsburžane, ki so ga dajali v najem. Med 1459 in 1500 so bili na gradu najemniki Andrej Triebenberger, vitez Žiga Lichtenberger in za njim Danijel Minndorfer, 1525 pa viteza Krištof in Boltežar Altenhaus.

Hans Leysser in njegovi dediči so na gradu gospodarili med 1535 in 1603, Žiga Jurij Dobrnski 1620. Grad so 1635 zavzeli, oropali in poškodovali kmetje, nakar je bil opuščen. Danes so ohranjene le še razvaline zgodnjegotskega stolpa in obzidja, prav tako je deloma ohranjen v skalo vsekani obrambni jarek, velik del nekdanjega kamna pa so porabili za gradnjo okoliških domačij.

Tudi o Forhteneku krožijo legende. Med zidanjem gradu so kmete silno mučili s tlako. Mnogi muk niso mogli več prenašati in so se želeli izseliti. Ko je nekoč na gradu zatrobil rog, ki jih je klical na delo, iz severne okolice ni bilo nikogar. Kmetje so v svojih pečeh zakurili velike ognje in gospoda je mislila, da kljubujejo. Zaradi strahu se je gospod sprva zatekel v svoj grad, in šele ko je zbral viteze, se je želel pognati nad kmete. V resnici so zapustili domove in se podali pod zaščito vodriškega gospoda, kjer so pričakovali boljšo usodo. Okoliš, kjer so bivali dotlej, je opustel in dobil ime Pusta gora.

Grad Kacenštajn pri Florjani

Na visokem, strmem skalnem previsu, ki nadzira pot med Šoštanjem in Mozirjem in kjer danes stoji cerkev sv. Florijana s pripadajočo kapelico, je nekoč stal grad Kacenštajn. Stene osrednjega kamnitega stolpa, namenjenega tako obrambi kot bivanju, imenovanega Bergfried, so bile debele kar štiri metre. Od gradu, ki je eden najstarejših grajskih objektov doline, ni skorajda nobenih ostankov.

Na lokaciji nekdanjega gradu sta danes cerkev sv. Florijana in kapelica.

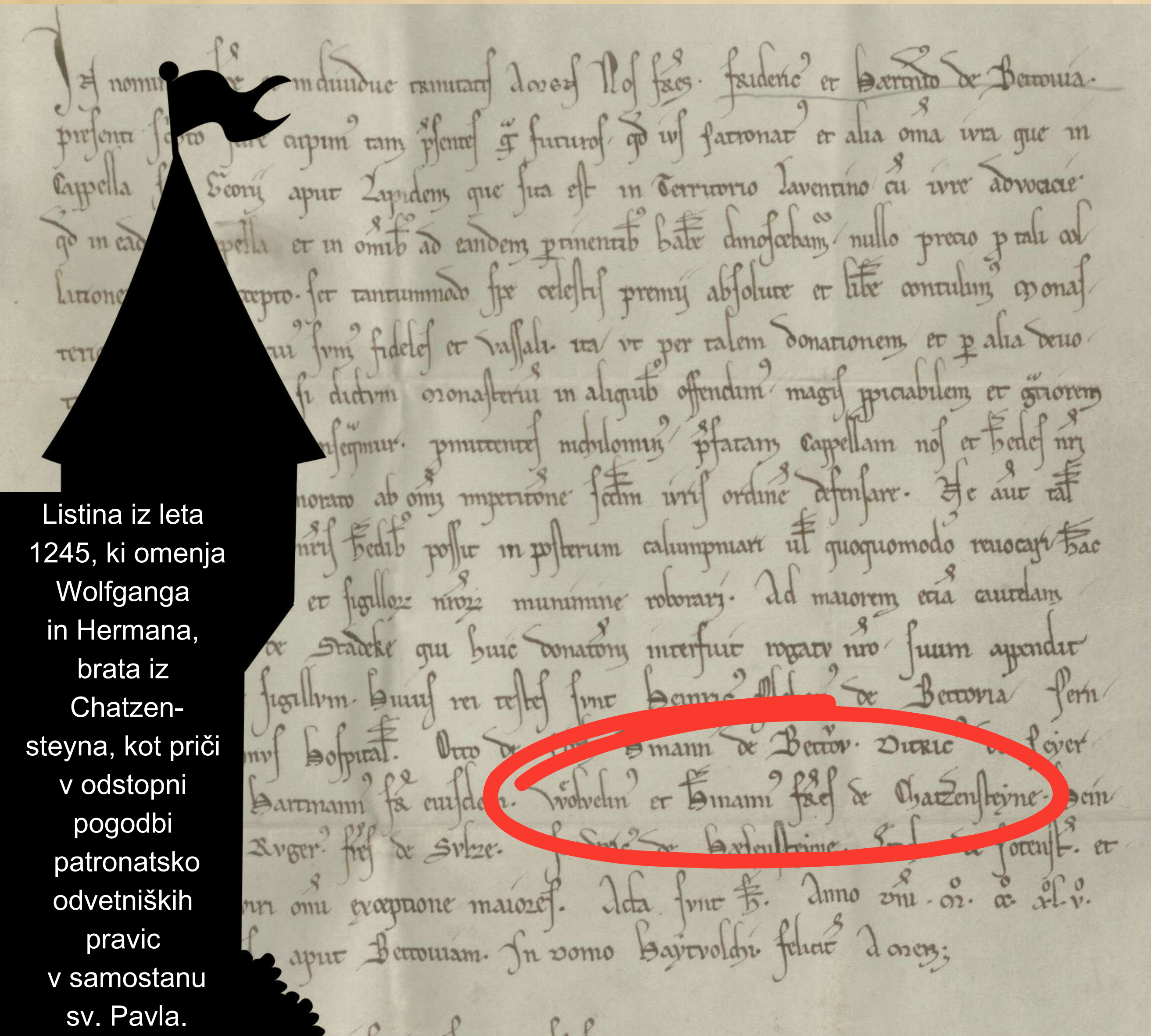

Edina znana upodobitev gradu (sicer kot ruševine) je na Vischerjevem zemljevidu štajerskih gradov.

Področje se prvič omenja 1173 kot posest viteza Eberharda de Chazensteina (svobodnjak), nato 1243 kot last Dyeppoldusa de Chatzensteina, ministeriala iz druge poimensko enake rodbine, ter njegovih sinov Hermannusa in Woelvelinusa, grad pa prvič 1252 kot Chazzenstein. Nato srečujemo 1334 poimenovanje vest Chazenstein, podobno 1341, 1480 pa kot gradišče (Purgstal). Vitezi Kacenštajnski so sprva delovali kot ptujski vazali, nato pa je grad po 1351 prešel v delno last Žovneških, medtem ko je druga polovica ostala pri Kacenštajnskih. Celjsko polovico je imel 1437 v fevdu Jošt s Turna, 1440 pa so kacenštajnsko polovico kupili Auerspergi. Vez s Celjani je bila za grad v naslednjih letih usodna.

O grajski stavbi pričajo le še redke stene ob cerkvi.

Listina iz leta 1245, ki omenja Wolfganga in Hermana, brata iz Chatzensteina, kot prič v odstopni pogodbi patronatsko odvetniških pravic v samostanu sv. Pavla.

Na gradu so v času njegovega razcveta nekoč priredili slavlje, ki so se ga udeležili vsi pomembnejši okoliški plemiči, vitezi in oprode. Med praznovanjem je grajski hčerki postalo slabo, zato je odšla na sprehod. Splezala je na obzidje in se začela sprehajati po njem v soju mesečine. Toda ob robu pečine, kjer je bil najlepši razgled po bujni okolici, ji je spodrsnilo in padla je v prepad. Hlapec, ki je videl nesrečo, je obvestil graščaka, ki je ob novici obnemel in se zaobljubil, da bo zgradil kapelico, če hči preživi. Vsi so hiteli pogledat v prepad. Glej, čudo! Graščakova hčerka jim je vesela prihitela naproti. Obsuli so jo z vprašanji, ona pa je rekla: »Ko sem padala, se mi je zdelo, da me nosijo angeli. Ko sem dospela do dna, sem čutila, kakor da sem legla na pernico.« Graščak je izpolnil svojo obljubo in kapelica stoji še danes.